

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Barbora Páchová

Comet line

Bakalářská práce

Praha 2010

Autor práce: **Barbora Páchová**

Vedoucí práce: **PhDr. Ondřej Matějka**

Oponent práce: **Doc. Michel Perottino, Ph.D.**

Datum obhajoby: **2010**

Hodnocení:

Bibliografický záznam

Barbora Páchová, „Comet line“ (bakalářská práce, Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií, 2010), 50 stran, vedoucí bakalářské práce PhDr. Ondřej Matějka.

Anotace

Bakalářská práce „Comet line“ pojednává o činnosti stejnojmenné odbojové skupiny, která vznikla v roce 1941 v Belgii. Hlavní přínos Comet line spočíval v tom, že poskytovala pomoc spojeneckým pilotům sestřeleným nad územím západní Evropy, které bylo okupované Němci. Členové Comet line ukrývali příslušníky britského a amerického letectva před nepřáteli, ale také organizovali jejich útěk zpátky do Velké Británie. Tato cesta za svobodou vedla z místa, kde byli letci sestřeleni, tedy ve většině případů z Nizozemska a Belgie, přes okupovanou Francii a neutrální Španělsko na Gibraltar, kde se nachází britská vojenská základna. Odtud se poté přepravili do Velké Británie.

Cílem mé práce je odpovědět na otázky, za jakých podmínek Comet line vznikla, jak fungovala, jakým vývojem prošla za dobu druhé světové války a poukázat na celkový kontext, ve kterém působila. Z tohoto důvodu se zabývám i spoluprací členů této odbojové skupiny se složkami britského a amerického vojenského zpravodajství a poukazuji na specifika, která odlišovala Comet line od ostatních odbojových organizací podobného typu.

Annotation

Bachelor thesis „The Comet Line“ deals with the activity of the same named resistance group, which was founded in 1941 in Belgium. The main benefits consisted in providing help to allied pilots who were shot down over the territory of Western Europe, which was occupied by Germans. The members of the Comet Line hid the members of British and American air force from enemies. They also organized their escapes back to the Great Britain. This path to freedom resulted from the Netherlands and Belgium, the countries, where were the pilots shot down in most cases, across the

occupied France and neutral Spain to Gibraltar, where is located the British military base. After that they transported to the Great Britain.

The main goal of this work is to answer under what conditions arose Comet Line, how it worked, how it developed during the Second World War. I would like to point out to overall context of its activity. For this reason I focus on cooperation of the members of this resistance group with the components of military intelligence and I point to specifics, which differed Comet Line from other resistance organizations of similar type.

Klíčová slova

Odboj, druhé světová válka, Belgie, Comet line

Keywords

Resistance, World War II, Belgium, Comet Line

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 18.5.2010

Barbora Páchová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Ondřeji Matějkovi za jeho pomoc, přístup a cenné rady, které jsem využila při tvorbě této bakalářské práce.

Obsah

1. ÚVOD	9
1.1 Seznámení s tématem, zdůvodnění jeho výběru	9
1.2 Pracovní postup	10
1.3 Cíl práce	11
1.4 Vymezení tématu	12
1.5 Kritika literatury	14
2. OKOLNOSTI VZNIKU COMET LINE.....	18
2.1. Německá okupace Belgie	18
2.2. Motivace obyvatel pro účast na odbojových aktivitách	19
2.3. Důvody vzniku Comet line	21
3. ÚLOHA BRITSKÉ MI 9 a AMERICKÉ MIS-X PŘI ORGANIZOVÁNÍ ÚTĚKŮ	23
4. VÝVOJ COMET LINE	26
4.1. Založení Comet line a její vývoj v roce 1941	27
4.2. Vývoj v roce 1942	29
4.3. Vývoj v roce 1943	30
4.4. Vývoj v roce 1944 a Mise Marathon	33
4.5. Comet line po druhé světové válce	34
5. FUNGOVÁNÍ COMET LINE A JEJÍ SPECIFIKA	35
6. REALIZACE ÚTĚKŮ SESTŘELENÝCH LETCŮ.....	37
6.1. Příprava letců na možnost sestřelení nad nepřátelským územím	37
6.2. Realizace útěků	39
7. POČET ZACHRÁNĚNÝCH OSOB	43
8. ZÁVĚR	45
RESUMÉ	47
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	49

1. ÚVOD

1.1 Seznámení s tématem, zdůvodnění jeho výběru

Poté, co Francie podepsala 22.června 1940 příměří s nacistickým Německem, spadala celá západní Evropa od Dánska po Francii pod správu okupantů. V boji proti nacismu v této části Evropy zůstala jen Velká Británie. Následovala letecká bitva o Británii, kde Němci utrpěli svou první porážku za druhé světové války. Po celý zbytek války pak Spojenci s různou intenzitou prováděli bombardovací útoky na německé cíle, aby tím narušili zásobování, výrobní procesy či obranné struktury nepřítele. Nacisté se bránili náletům britských a posléze amerických bombardérů za pomoci stíhacích letounů a protivzdušných děl. Pro členy posádek spojeneckých letounů, které byly zasaženy systémem protiletecké obrany, pak nebyla jiná možnost na přežití, než z letadla vyskočit a s pomocí padáku se pokusit bezpečně přistát. Spojenecké bombardéry, které mířily na německé cíle nebo se z Německa vracely, létaly ve většině případů přes území Belgie a Nizozemska. V případě seskoku se tedy letec dostal na okupované území.

Comet line je název odbojové organizace, která vznikla během druhé světové války v Belgii. Její hlavní přínos spočíval v tom, že poskytovala pomoc spojeneckým pilotům sestřeleným nad územím západní Evropy, které bylo okupované Němci. Odbojáři z Comet line se starali o ukrývání členů RAF a USAAF před nepřáteli, ale také organizovali jejich útěk zpátky do Velké Británie. Tato cesta za svobodou vedla z místa, kde byli letci sestřeleni, tedy většinou z Nizozemska a Belgie, přes okupovanou Francii a neutrální Španělsko na britskou vojenskou základnu na Gibraltar a odtud poté do Velké Británie.

Téma odboje jsem si vybrala z důvodu svého dlouhodobého zájmu o tuto problematiku. Při studiu tematiky odboje za druhé světové války jsem narazila na organizace, které pomáhaly lidem prchajícím z okupovaného území. Zaujala mě především situace v Belgii, Nizozemsku a Francii, kde tamní obyvatelé pomáhali také sestřeleným spojeneckým letcům. V česky psaných publikacích jsem o Comet line nenašla žádné informace, ani knihovny v České republice nenabízejí díla, která by se tomuto tématu věnovala.

Podle mého názoru by Comet line a jí podobné organizace neměly být zapomenuty a naopak by se měla připomínat odvaha lidí, kteří nejen ukrývali prchající osoby, ale pomáhali jim také realizovat útek směrem na jih a zároveň se stali jejich průvodci. Tento důvod platí o to více, že členové Comet line pracovali na vytvoření takové organizace, která by řešila problémy sestřelených spojeneckých pilotů po celou dobu války, a nejednalo se tudíž o individuální nebo nárazovou akci.

1.2 Pracovní postup

Metodou mé práce je kompilace. Při psaní bakalářské práce jsem kladla velký důraz na kritický přístup při práci s literaturou a na logickou výstavbu textu a jeho srozumitelnost. Kritice literatury se budu věnovat v následující podkapitole, proto bych nyní chtěla nastínit, jak je má práce členěná. Stať jsem rozdělila do šesti kapitol, které jsem seřadila podle mého názoru v takovém sledu, aby na sebe tématicky navazovaly. Každou kapitolu, pokud to bylo z důvodu lepší srozumitelnosti nutné, jsem opatřila krátkým úvodem, aby bylo jasné, proč se budu právě tomuto tématu v dané části práce věnovat. Na konci kapitol pak shrnuji to, co bylo pro daný aspekt fungování Comet line nejdůležitější.

Stěžejní kapitolou mé bakalářské práce je kapitola čtvrtá, ve které se věnuji vývoji Comet line v jednotlivých letech druhé světové války. Pro pochopení kontextu, ve kterém tato odbojová organizace působila, však nejprve ve druhé kapitole odpovídám na otázky v jakém prostředí Comet line vznikla, proč se tak stalo a kdo se do její činnosti zapojoval. Následuje kapitola o spolupráci Comet line s britskou a americkou stranou. V této části bakalářské práce jsem si dala za cíl ukázat, kdo se dostal jako zástupce Spojenců do kontaktu s odbojáři organizující útky osob z nepřátelského prostředí a kdo se podílel na organizování celé struktury z Londýna. V části o vývoji Comet line na tuto problematiku často odkazuji, proto jsem považovala za nutné, vysvětlit vzájemnou spolupráci mezi odbojáři a Spojenci v samostatné kapitole.

V páté kapitole nahlížím na Comet line jako na organizaci a zabývám se tím, jaká hierarchie a pravidla v ní panovaly. Také zde uvádím, čím se lišila od ostatních podobně zaměřených odbojových skupin. V následující části „Realizace úteků“ se

snažím přiblížit, co v praxi obnášelo zajistit sestřelenému letci, aby se dostal z místa, kam seskočil, přes okupovaná území a jejich hranice až do neutrálního Španělska. Právě šestou kapitolu považuji za velmi důležitou, přestože se může zdát, že je nasnadě, co vše bylo pro sestřeleného letce nutné zajistit. V této kapitole se proto také snažím poukázat na úskalí, která odbojáři museli překonávat, aby členy leteckých posádek dostali zpět do Velké Británie. Podle mého názoru je užitečné ukázat, s čím se potýkal nejen odbojář, ale také letec. Poslední kapitolu statě jsem věnovala otázce počtu letců, kterým Comet line a ostatní podobně zaměřené odbojové organizace pomohly.

Na tomto místě bych ráda vysvětlila zkratky, které ve své bakalářské práci používám a které již v textu nebudu dále vysvětlovat. RAF (Royal Air Force) označuje Královské vojenské letectvo Spojeného království Velké Británie a Severního Irsku, zatímco USAAF (United States Army Air Force) je protějškem RAF v armádě Spojených států amerických. Zkratka SOE označuje tajnou britskou vojenskou organizaci za druhé světové války, která se zabývala především prováděním špionáží a sabotáží. Také bych ráda upozornila, že z důvodu zestručnění vědomě zkracuji a používám nepřesný název „Velká Británie“ pro označení Spojeného království Velké Británie a Severního Irsku. Dále bych také chtěla uvést, že ve své práci uvádím nejčastější způsoby přepisu jmen jednotlivých členů Comet line, jak jsem je přejala z anglických zdrojů. Přezdívky členů rodiny de Greefových jsem přeložila do češtiny,¹ ostatní krycí jména jsem ponechala tak, jak byla uváděna v literatuře, ze které jsem čerpala, protože překlad do češtiny v těchto případech ani nebyl možný.

1.3 Cíl práce

Cílem mé bakalářské práce je na příkladu konkrétní organizace ukázat, jak odboj tohoto typu v západní Evropě fungoval. Mým základním úkolem je vysvětlit, co to Comet line byla, ale velký důraz kladu zároveň i na objasnění kontextu, ve kterém působila. Zabývám se nejen tím, jakou pomoc odbojáři letcům poskytovali, ale snažím se odpovědět na otázku, jak průběh války a německé okupace měnil fungování Comet line. Skupina musela reagovat na vzrůstající počet odhalení jejích členů a pokusit se

¹ Elvire de Greefová byla známá pod přezdívkou Tante Go, pro potřeby své práce používám překlad Teta Go, stejně tak v případě jejího manžela místo jeho přezdívky Uncle uvádím Strýček.

zabránit tomu, aby se do organizace infiltrovali němečtí agenti. Jak změnila pravidla svého fungování, aby celá její struktura nebyla odhalena a mohla fungovat až do konce okupace? Podle mého názoru je také velmi zajímavé sledovat vývoj spolupráce Comet line s britskou a americkou stranou. I na jeho základě se pokusím dokázat tezi, že se Comet line měnila díky okolnostem vývoje války a německé okupace.

1.4 Vymezení tématu

Pro pojmové vymezení tématu si nejdřív musím odpovědět na otázku, co to byl odboj? M.R.D. Foot ve své knize *Resistance - An Analysis of European Resistance to Nazism 1940-1945* definuje odboj za druhé světové války jako: „organizované podzemní hnutí v zemi okupované nepřátelskými silami, které spolupracují za podpory ozbrojených bojovníků s cílem mařit a ničit okupační moc.“²

Foot označuje odboj za čtvrtou sílu, čímž naznačuje, že se spolu s letectvem, námořnictvem a pozemními vojsky stal nedílnou součástí boje proti okupační armádě.³ Odboj vznikl ve všech okupovaných zemích a nabýval mnoha podob. Slovo odboj se často používá bez dalšího upřesnění, a proto se může zdát, že odbojové aktivity nabývaly jednotné podoby. Nicméně opak je pravdou. Jednotlivé skupiny se zaměřovaly především na některou z odbojových aktivit a velmi často nespolupracovaly s dalšími buňkami. Měly také zpravidla jen několik členů, většinou desítky, maximálně stovky. Izolovanost a malé množství členů mělo jediný cíl - zabránit podezření nebo prozrazení před kolaboranty a okupanty.⁴

Pod slovem odboj se skrývají různé aktivity. Nejzákladnější dělení toho, jakých podob může odboj nabývat, se skládá z následujících činností: získávání zpravodajských informací, organizování únikových cest pro osoby, které potřebují z daného území uprchnout, a rozvratná činnost (sabotáže, povstání, ozbrojené útoky apod.). Vzhledem k tématu své bakalářské práce se budu soustředit na aktivity odbojářů související právě s organizováním únikových cest pro osoby, které se snažily dostat z okupovaného území.

² Michael Richard Daniell Foot, *Resistance - An Analysis of European Resistance to Nazism 1940-1945* (London, Methuen, 1976), 5.

³ Ibid., 4.

⁴ Ibid., 6-7.

Při rozboru činností skupin, které se podílely na organizování únikových tras, je nutné mít na paměti několik důležitých vymezení. Za prvé literatura rozlišuje, zda-li uprchlík utíká z vězení či koncentračního tábora, tedy jestli padl do rukou nepřátel, nebo zda-li se sice z nějakého důvodu dostal na nepřátelské území, ale nebyl okupanty zajat.⁵

Dále poukazují na to, že je rozdíl, jestli z území utíká civilista, nebo příslušník vojenských složek. Vojenská uniforma totiž poskytuje jejímu nositeli podle Ženevské konvence jistou ochranu.⁶ Pokud má letec při dopadení vojenskou uniformu, je prohlášen za válečného zajatce. Status válečného zajatce nemá vyzvědač, který je charakterizovaný tím, že nenosí uniformu a na okupovaném území provádí tajné operace.⁷ Podle Ottisové volili sestřelení letci následující postup: sice se převlékli z uniformy do civilního oblečení, ale aby se vyhnuli nařčení ze špionáže pro Spojence, nosili s sebou svou vojenskou jmenovku, aby mohli v případě potřeby dokázat, že jsou na útěku.⁸ To potvrzuje i George Watt, sestřelený spojenecký pilot, kterému se podařilo uniknout z okupované Evropy za pomoci Comet line.⁹ Dalším rozdílem je, zda-li se uprchlík z nepřátelského území snaží dostat sám, nebo se spoléhá na pomoc odbojových organizací k tomu vytvořených.¹⁰

Celé vymezení sloužilo k tomu, abych si definovala, čím se budu ve své práci zabývat. Zaměřím se tedy na činnost odbojové organizace Comet line, která pomáhala lidem, kteří nechtěli či z různých důvodů nemohli zůstat na okupovaném území, aby se dostali do Velké Británie. Konkrétně se zajímám o aktivity související s poskytováním pomoci sestřeleným spojeneckým letcům. Pro úplnost dodávám, že služeb odbojářů z Comet line využívali nejen členové RAF a USAAF, ale také například místní obyvatelé, kteří prchali před okupanty. Vzhledem k tomu, že o těchto osobách (Belgičané prchající do Londýna, aby se přidali ke spojeneckým jednotkám; lidé prchající z ekonomických důvodů z okupovaného území; odbojáři, kterým hrozilo prozrazení...) pravděpodobně nebyly vedeny záznamy jako tomu bylo v případě sestřelených letců, kterým se podařilo dostat zpátky do Velké Británie, bylo by pro mě

⁵ Sherri Greene Ottis, *Silent Heroes: Downed Airmen and the French Underground* (Lexington, The University Press of Kentucky, 2001), 3. Angličtina tyto skutečnosti rozlišuje pod pojmy „*escaper*“ a „*evader*“.

⁶ Michael Richard Daniell Foot, *Resistance...*, 32.

⁷ Text Ženevské konvence je dostupný například na internetových stránkách Českého červeného kříže, <http://ck.czweb.org/ck/aktivita/konvence.html#BDII2a> (staženo 12.5.2010).

⁸ Sherri Greene Ottis, *Silent Heroes...*, 28.

⁹ George Watt, *The Comet Connection: Escape from Hitler's Europe* (Lexington, The University Press of Kentucky, 1990), 51.

toto téma těžko uchopitelné, a proto se soustředím „jen“ na členy leteckých posádek spojeneckých armád.

1.5 Kritika literatury

Zdroje pro mou bakalářskou práci tvoří prameny a sekundární literatura. V následujícím textu bych ráda upozornila na hlavní knihy, ze kterých čerpám, a také na úskalí, které některé ze zdrojů přináší. Jak jsem již naznačila v úvodu, v České republice nejsou díla věnující se tématu Comet line či podobných odbojových skupin k dispozici. Respektive jsem na ně nenarazila.

Při vyhledávání literatury jsem se obrátila i na organizace,¹¹ které se zabývají činností Comet line, respektive snaží se o udržování kontaktů mezi odbojáři a letci i v dnešní době. Z této strany se mi však dostalo odkazů na knihy, o kterých jsem se již dozvěděla z běžného vyhledávání. Žádné interní materiály, zprávy či oběžníky, které dané organizace vydávají, se mi bohužel touto cestou nepodařilo získat.

Většina konkrétních informací o tom, jak se na organizování únikových tras pro sestřelené piloty podílela britská strana, zůstávají v britských archivech. Z těchto zdrojů však nebylo nic publikováno a pravděpodobně minimálně do roku 2045 ani nebude. Přesto bylo vydáno několik knih od autorů, kteří pracovali pro MI 9, ačkoliv žádný z nich neměl k těmto archivům přístup.¹² Navzdory tomu Airey Neave ve své knize *Saturday at M.I.9*¹³ přináší cenné informace o tom, jak probíhala britská spolupráce s únikovými odbojovými organizacemi. Jsem si vědoma toho, že Neave jako aktivní účastník toho, o čem píše, nemusí být objektivní, nicméně v tuto chvíli je jeho kniha jediným zdrojem o tom, jaký byl pohled MI 9 na činnost odbojových skupin podobných Comet line. Z tohoto důvodu *Saturday at M.I.9* využívám jako jeden ze zdrojů pro svou práci. Z dalších Britů, kteří psali o této problematice odboje z podobné pozice jako Neave byli i J.M.Langley a M.R.D.Foot.

¹⁰ Michael Richard Daniell Foot, *Resistance...*, 34. Angličtina tento rozdíl vymezuje v pojmech „loners“ a „liners“.

¹¹ Více viz. kapitola 4.5, která konkrétní organizace zmiňuje.

¹² Herman Bodson, *Downed Allied Airmen and Evasion of Capture: The Role of Local Resistance Networks in World War II* (Jefferson, McFarland & Company, Inc., Publishers, 2005), 8.

¹³ Airey Neave, *Saturday at M.I.9* (London, Hodder and Stoughton, 1969).

Dále bych chtěla upozornit na dvě publikace, které se zabývají fungování odbojových organizací specializující se na převádění sestřelených letců do bezpečí. Obě se shodně věnují tomu, jak cesta pilotů a ostatních členů posádky probíhala na obecné úrovni, ale také hledají specifika a rozdíly jednotlivých skupin. Jedná se o knihy Hermana Bodsona a Sherri Greene Ottisové, které mi byly svým obsahem nejpřínosnější v mém studiu této problematiky. Konkrétně mám na mysli knihu Hermana Bodsona *Downed Allied Airmen and Evasion of Capture: The Role of Local Resistance Networks in World War II*. Herman Bodson se narodil v Belgii, kde se za války aktivně účastnil různých odbojových aktivit. Ve svém díle *Downed Allied Airmen...* se věnuje odboji z odborného hlediska a soustředí se čistě na problematiku útěků sestřelených pilotů a posádek letadel. Autor vychází ze studia pramenů, ale navštívil také žijící pamětníky v Belgii a Francii.¹⁴ Zabývá se jak specifickým postavením odboje v Belgii, Nizozemsku a Francii, ale také znaky, které odboj v těchto zemích spojuje.

Druhou zmiňovanou odbornou prací je kniha americké badatelky Sherri Greene Ottisové *Silent Heroes Downed Airmen and the French Underground*. Ottisová svou práci zakládá nejen na podrobném výzkumu primárních zdrojů, často také cituje svou osobní korespondenci či konverzaci se zainteresovanými osobami (členové odboje, sestřelení letci) či dosud nepublikované prameny a memoáry. Ve své práci se také jako jediná z autorů, jejichž knihy mám k dispozici, věnuje osudů členů odboje a jejich zrádců v poválečné době. Mnohé dosud žijící pamětníky při psaní své knihy stejně jako Herman Bodson navštívila, vydala se po pro odboj důležitých místech v Belgii i Francii a absolvovala i přechod Pyrenejí po trase, kterou za války procházeli odbojáři společně s prchajícími letci.

Pro úplnost dodávám, že stejné problematice ale v nizozemském prostředí se věnuje Bob de Graaff.¹⁵ Autor v knize *Stepping Stones to Freedom, Help to Allied Airmen in The Netherlands During World War II* podrobně analyzuje, jak probíhala pomoc sestřeleným spojeneckým pilotům v jednotlivých regionech okupované země. Nizozemsko sice není hlavním předmětem mého zájmu, nicméně Graff zde rozebírá

¹⁴ Herman Bodson se stal roku 1966 americkým občanem a až do své smrti v roce 2001 žil ve Spojených státech amerických.

¹⁵ Bob de Graaff, *Stepping Stones to Freedom, Help to Allied Airmen in The Netherlands During World War II* (Amsterdam, Geert van der Meulen, 2003).

témata, která jsou společná i pro Belgie a potažmo Comet line, například taktiku britského a amerického bombardování německých cílů.

Pro svou práci také využívám několika internetových zdrojů. Nejužitečnější mi byly webové stránky organizace Comete Kinship Belgium,¹⁶ na kterých lze například najít jmenný seznam všech letců, kterým Comet line pomáhala, či těch, kteří za své odbojové aktivity zaplatili životem. Tyto seznamy byly vytvořeny na základě zkoumání belgických archivů.¹⁷ Historik Michael Moores LeBlanc publikuje na internetových stránkách 100. bombardovací skupiny USAAF své poznatky o sestřelených letcích a pomoci, které se jim dostalo od členů Comet line.¹⁸ Z francouzských zdrojů čerpají internetové stránky <http://www.comete-bidassoa.com>. Internetových zdrojů využívám v případech, pokud autoři čerpají z jiných zdrojů, než jaké mám k dispozici.

Co se týče primárních zdrojů, tak využívám knih samotných členů letectva, kteří se dostali z nepřátelského území za pomoci členů Comet line. Čerpám ze vzpomínek George Watta *The Comet Connection Escape from Hitler's Europe*, Roberta Grimese sepsané Peterem Eisnerem v knize *The Freedom Line: The Brave Men and Women Who Rescued Allied Airmen from the Nazis During World War II*¹⁹ a Williama L. Cuppa, člena Air Force Escape and Evasion Society, který popsal svou zkušenost s odbojářii nejen z Comet line v díle *Wartime Journey, Bail-Out Over Belgium World War II*.²⁰ K dispozici mám také knihu vzpomínek členky odboje a spolupracovnice Comet line Yvonne de Ridder Files *The Quest for Freedom: Belgian Resistance in World War II*²¹

George Watt začíná psát jeho zmiňovanou knihu v 80. letech, kde se vrací do Belgie do míst, kde se za druhé světové války skrýval.²² Peter Eisner ve své knize neuvádí, kdy Grimesovy vzpomínky sepsoval, ale vzhledem k tomu, že kniha byla vydaná v roce 2004, tak soudím, že vznikala také se značným časovým odstupem od konce druhé světové války. William L. Cupp zmiňovanou knihu vydává v roce 2002. Jsem si vědoma toho, že po čtyřiceti nebo šedesáti letech od události mohou být

¹⁶ Organizace sdružující letce a odbojáře, kteří jim při jejich útěku z okupované Evropy pomáhali. V Comete Kinship Belgium se angažují i jejich potomci či jiní rodinní příslušníci. Adresa stránek je <http://www.cometeline.org/>.

¹⁷ Philip Schutters Connart, e-mailová zpráva adresovaná autorovi, 10.4.2010.

¹⁸ Adresa stránek je <http://www.100thbg.org/>.

¹⁹ Peter Eisner, *The Freedom Line: The Brave Men and Women Who Rescued Allied Airmen from the Nazis During World War II* (New York, HarperCollins Publishers, 2004).

²⁰ William L. Cupp, *A Wartime Journey, Bail-Out Over Belgium World War II* (Manhattan, Kansas, Sunflower University Press, 2002).

²¹ Yvonne de Ridder Files, *The Quest for Freedom: Belgian Resistance in World War II* (Santa Barbara, The Narrative Press, 1991).

²² George Watt, *The Comet Connection...*, 1.

vzpomínky letců na ni značně zkreslené, avšak těchto knih přesto využívám, protože jsou jediným zdrojem informací o tom, jak celou únikovou anabázi vnímali sami letci. Nicméně musím dodat, že tuto literaturu používám právě z výše zmíněného důvodu jen jako doplňkový zdroj informací. Odkazuji na ni převážně v šesté kapitole a v textu upozorňuji, že se jedná o vzpomínky letců.

Ke knize Petera Eisnera *The Freedom Line...* bych ještě ráda pro vysvětlení dodala, že autor dílo rozdělil do dvou částí, jednu tvoří vzpomínky Roberta Grimese a druhá se zabývá vývojem Comet line, přičemž tato část je podložena studiem primárními a sekundárními zdroji a také rozhovory s vůdčími osobnostmi Comet line Andrée de Jongh a Jean-François Nothombem.

Hlavním problémem, který jsem z mého pohledu musela překonávat, bylo udržet si od dané problematiky odstup. Prakticky všechny zdroje popisují činnost členů Comet line s obdivem, opěvováním a někdy i patosem. Po celou dobu psaní bakalářské práce, jsem měla tuto skutečnost na paměti a snažila jsem se vyvarovat toho, abych tento emotivní ráz přenášela do textu. Podle mého názoru není nutné používat slova typu hrdinství a zdůrazňovat odvahu, statečnost a nebojácnost odbojářů při každé příležitosti, protože v tomto případě chování odbojářů během války a ochota pomoci sestřeleným letcům (a nejenom jim) mluví sama za sebe.

2. Okolnosti vzniku Comet line

2.1 Německá okupace Belgie

Belgie byla obsazena německými vojsky v květnu 1940 v rámci německého západního tažení. Belgičané se společně s britskými a francouzskými jednotkami bránili německému útoku, ale král Leopold III. podepsal po osmnácti dnech boje 28.května kapitulaci.²³ Král zůstal v Belgii, zatímco ministři odjeli do Francie a následně do Londýna. Exilová vláda zde navázala spolupráci s různými složkami britské zpravodajské služby.²⁴

Dva miliony Belgičanů utekly před Němci do Francie, kde se buď chtěly usadit, nebo pokračovat dále na jih a následně do Velké Británie. Po německo-francouzském příměří ze 17.června 1940 se Belgičané museli do své země vrátit.²⁵ Tato událost měla pro vznik Comet line velký význam, protože někteří Belgičané se ve Francii usadili, zapojili se do odbojových aktivit a vytvořili zde síť spřátelených osob, která se stala základem Comet line ve Francii. Příkladem je rodina de Greefových, které se sice nepodařilo dostat do Velké Británie, ale zůstala na jihu Francie blízko hranice se Španělskem a odtud organizovala činnost Comet line v této oblasti. De Greefovi se stali jedněmi z nejdůležitějších členů této odbojové skupiny, protože nikdy nebyli za své aktivity dopadeni a podíleli se na převádění sestřelených letců po celou dobu trvání činnosti Comet line.²⁶ Užitečné byly i kontakty se samotnými Francouzi, které si prchající Belgičané vytvořili a kterých pak během organizování únikových tras na jih využívali.

Vojenským velitelem německé okupace Belgie se stal Alexander von Falkenhausen, jehož hlavním úkolem byla správa daného území a udržení vnitřní bezpečnosti země. Bodson tvrdí, že cílem okupační správy bylo dostat ze země co nejvíce zásob pro zajištění válečných nákladů a potřeb německé armády.²⁷ Opatření von Falkenhausenovy správy tomu odpovídají. Okupanti zabavili 45 000 železničních

²³ Více o německém útoku na Belgii a její obraně *Belgium. The Official Account of What Happened 1939-1940* (London, Evans Brothers Limited), publikováno pro Ministerstvo zahraničních věcí Belgie, dostupné na http://www.ibiblio.org/hyperwar/UN/Belgium/Belgium_1939-40/index.html (staženo 3.5.2010).

²⁴ Michael Richard Daniell Foot, *Resistance...*, 257.

²⁵ Roger Motz, *Belgium Unvanquished* (London, Lindsay Drummond, 1942), 10-17.

²⁶ Více viz. kapitola 6.2.

nákladních vagonů, prakticky všechna nákladní auta, chyběly lokomotivy a benzín se stal pro obyvatelstvo nedostatkovým zbožím. To ovlivnilo také možnost cestování a používání osobních automobilů.²⁸ Zabavování se nevyhnulo zemědělským a průmyslovým firmám, stejně jako jedincům. Motz uvádí, že zemědělci, kteří odmítali odevzdávat požadované množství surovin, byli uvězněni.²⁹ Zemi sužoval nedostatek potravin, topiva (75% produkce uhlí mířilo do Německa) a pohonných hmot, což mělo za následek růst cen většiny komodit. Situaci ještě vyostřila krutá zima na přelomu let 1941 a 1942.³⁰

Němci prováděli taková opatření, která jim měla zabezpečit co největší kontrolu nad okupovaným územím a omezit vliv místních obyvatel na chod veřejné správy. Jedním z konkrétních příkladů byl zákaz práce na úřadech pro osoby starší 60 let, čímž se uvolnila místa, na které následně nastoupili kolaboranti či okupanti. Němci také převzali kontrolu nad činností vysokých škol, snažili se ovládnout banky, podniky či zahraniční obchod země.³¹

2.2 Motivace obyvatel pro účast na odbojových aktivitách

Pieter Lagrou tvrdí, že nacistická okupační taktika v Belgii probíhala takovým způsobem, aby nevyprovokovala u místních obyvatel velký odpor a vznik mnoha odbojových hnutí. Lagrou označuje německou okupační politiku v Belgii jako „vyčkáme a uvidíme“ a stejný byl podle něj i postoj většiny obyvatelstva.³² Tato situace však netrvala po celou dobu války. Společnost reagovala na zostřující se podmínky okupace tím, že se ve větší míře zapojovala odbojových aktivit.

Mezi zlomové momenty, kdy počet aktivních členů odboje narůstal, lze řadit již rok 1940. Obyvatelstvo reagovalo na to, že se jejich země nedokázala ubránit německému agresorovi tím, že se zvedla vlna patriotismu. Důležitou úlohu zde hráli i veteráni z první světové války, kteří již jednou zažili situaci, kdy byla Belgie

²⁷ Bodson Herman, *Downed Allied Airmen...*, 17.

²⁸ Roger Motz, *Belgium Unvanquished*, 53.

²⁹ *Ibid.*, 53-54.

³⁰ *Ibid.*, 57.

³¹ *Ibid.*, 54, 71 a 89. Na protest proti nátlaku na vysoké školy přerušila Svobodná univerzita v Bruselu v listopadu 1941 svou činnost, aby se vyhnula případné spolupráci s okupanty a uchovala si svou nezávislost. Zdroj: Paul Arblaster, *A History of the Low Countries* (Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2005), 228.

okupovaná. Někteří se do odboje osobně zapojili, jiní svým příkladem inspirovali ostatní členy své rodiny. Samotný fakt okupace a podrobení země nepříteli vyvolal první impulz, proč se obyvatelé aktivně přidala k odbojovým skupinám. Řady odbojářů rozšířili v červnu 1941 komunisté, kteří tím reagovali na napadení Sovětského svazu Německem. Na přelomu let 1942 a 1943 se do odboje zapojovali lidé především v reakci na obrat ve válce, který představovala bitva u Stalingradu.³³ Paul Arblaster doplňuje, že dalším impulsem bylo také vyhlášení nucených prací pro nežidovské obyvatelstvo v létě roku 1942. Ti, kteří odmítli odjet do Německa, se podle Arblastera stali jednou z nejpočetnějších skupin v odboji.³⁴

Je důležité si uvědomit, že mnoho lidí mělo někoho známého či příbuzného v armádě, která proti Němcům bojovala, nebo nasazeného na nucené práce v Německu. Pro ně bylo samozřejmé pomáhat letcům, se kterými měli společného nepřítele.³⁵ Podle Rogera Motze zaujímala belgická populace ke spojeneckým pilotům „přátelský postoj“. Dokazuje to nejen na pomoci, které se jim dostávalo v jejich snaze uprchnout z nepřátelského prostředí, ale uvádí i příklady, kdy Belgičané organizovali pohřby těm letcům, kteří nepřežili seskok padákem.³⁶ Obyvatelstvo bylo navíc ořeseno velkým počtem obětí, které okupovaná země utrpěly během německé invaze.³⁷ Belgie ztratila 6 093 mužů v boji, přes 15 tisíc jich bylo zraněno a na 200 tisíc vojáků bylo zajato.³⁸

Kdo se tedy do odbojových aktivit, které prováděla Comet line a podobné skupiny zapojoval? Důležitou roli zde sehráli především vesničané, kteří byli ve většině případů prvními, kdo s letci přišel do kontaktu. Podle Foota měl odboj na venkově dobré podmínky pro svou existenci, protože styl života a priority obyvatel zde jsou hluboce zakořeněny a pro cizince je složité do těchto struktur, známostí a zvyků proniknout.³⁹ To hrálo vliv dvojím způsobem. Jednak lidé na venkově se více znají a mohou tak tušit, jestli jejich soused sympatizuje s okupanty, nebo jestli naopak podporuje odbojové aktivity. Za druhé pro Němce bylo obtížné do těchto struktur proniknout a odhalit je, protože skupiny typu Comet line měli své příznivce v mnoha vesnicích, čímž vytvářeli rozsáhlou síť kontaktů.

³² Pieter Lagrou, „Belgium“, in *Resistance in Western Europe*, ed. Bob Moore (Oxford, Berg, 2000), 33.

³³ *Ibid.*, 33.

³⁴ Obyvatelé, kteří odmítli nastoupit na nucené práce, čekal po dopadení transport do koncentračního tábora. Zdroj: Paul Arblaster, *A History of the Low Countries*, 226.

³⁵ Sherri Greene Ottis, *Silent Heroes...*, 47-48.

³⁶ Roger Motz, *Belgium Unvanquished*, 99-101.

³⁷ Sherri Greene Ottis, *Silent Heroes...*, 47-48.

³⁸ Keegan John, *Druhá světová válka* (Praha, Beta, 1996), 96.

³⁹ Michael Richard Daniell Foot, *Resistance...*, 4.

Pokud nebudu brát v potaz profesionální vojáky, velkou roli mezi organizátory odbojových aktivit hráli kněží, učitelé a lékaři. Zvláště venkovští lékaři nebo zdravotní sestry byli ve své činnosti nezastupitelní. Nejen díky medicínským znalostem, které byly často potřebné při ošetřování zraněných letců, ale také díky tomu, že nevzbuzovali pozornost svými večerními nebo nočními návštěvami po domech. Kněží zase měli dobré kontakty, takže mohli nenápadně zprostředkovat kontakt mezi sestřeleným letcem a členem odbojové skupiny zaměřující se na úniky.⁴⁰ Přínosní byli také úředníci pracující na radnicích nebo na železničních stanicích, protože měli přístup k novým dokumentům (přídělové lístky) a informacím (např. trasy vlaků, jejich náklad).⁴¹

2.3 Důvody vzniku Comet line

Spojenecké bombardéry, které mířily na německé cíle nebo se z Německa vracely, létaly ve většině případů přes území Belgie a Nizozemska. Nacisté proto v těchto oblastech a také v severní části Francie instalovali protiletadlová děla a rozmístili zde stíhací letouny. S postupem války zlepšovali protiletadlovou techniku a díky radarům a stíhacím letadlům, která mohla být nasazena ve dne i za tmy, způsobovali Spojencům nemalé ztráty.⁴²

Je důležité si uvědomit, že v každém letounu seděla posádka, která čítala od čtyř a více členů. Spojenecké akce probíhal nejen ve dne, kdy útočili především Američané, ale i v noci, kdy aktivitu přebíraly britské posádky. Američané se do bombardovacích náletů na německé cíle zapojili poprvé v srpnu 1942. Britské letectvo započalo bombardování již v zimě 1940.⁴³ V červnu 1941 poté zesílilo své nálety na německé cíle v souvislosti s Hitlerovým útokem na Sovětský svaz. Na počátku roku 1942 s příchodem nového velitele RAF, který měl na starost bombardovací strategii, maršálem letectva A.T.Harrisem, přestali Britové s taktikou „přesného

⁴⁰ Sherri Greene Ottis, *Silent Heroes...*, 52. Tuto teorii potvrzují i zkušenosti dvou sestřelených pilotů George Watta, jemuž první kontakt s Comet line zprostředkoval lékař, stejně jako Williama L. Cuppa, který navázal první kontakt s organizovaným odbojem skrz kněze.

⁴¹ Michael Richard Daniell Foot, *Resistance...*, 13.

⁴² John Keegan, *Druhá světová válka*, 429. Přesné počty sestřelených spojeneckých letadel nad územím Belgie se mi nepodařilo zjistit. Mám však k dispozici údaje o Nizozemsku. Předpokládám, že situace v Belgii by mohla být srovnatelná. Bob de Graaff uvádí, že v roce 1940 byl nad územím Nizozemska sestřeleno 137 britských letadel, v roce 1941 to bylo zhruba 300 letadel (nárůst bombardování německých cílů souvisí s německým útokem na Sovětský svaz, v roce 1942 to bylo 360 bombardérů, mezi lety 1943 a 1945 až 3 500. Bob de Graaff, *Stepping Stones to Freedom...*, 25-27.

bombardováním“ a zaměřili se na strategii „kobercových náletů“, tedy bombardování celých oblastí, ne konkrétních průmyslových a vojenských cílů.⁴⁴ Tato taktika vyžadovala nasazení větších letadel, což znamenalo také více členů posádky. RAF přešla z menších bombardérů o čtyřech až šesti lidech na větší stroje (bombardéry halifax a lancaster), ve kterých létalo sedm osob. Americké bombardéry B-17 měly zpravidla deset členů posádky.⁴⁵

Proč vlastně únikové trasy vznikaly a proč se britská i americká strana zabývaly tím, aby se co nejvíce sestřelených pilotů a ostatních členů posádek vrátilo zpátky do Velké Británie? Uvedu několik důvodů, které hrály hlavní roli. Předně výcvik pilotů byl časově a ekonomicky velmi náročný. Nahradit vycvičeného letce s mnoha zkušenostmi proto bylo obtížné. Keegan to ukazuje na příkladu roku 1939. V této době měli Němci 10 tisíc pilotů, zatímco Britové začínali na počtu 1450 a každý týden přibývalo zhruba dalších padesát pilotů. Za války o Británii poté došlo k paradoxní situaci, kdy v době vyvrcholení konfliktu chyběli RAF piloti k obsazení letadel.⁴⁶ Zajímavé je, že britští sestřelení letci, kterým se podařilo uniknout z nacistického území, se ve většině případů opět zapojili do bojů. Jinak tomu bylo s americkými piloty a ostatními členy posádky, protože ti se spíše vraceli domů a po krátkém odpočinku pracovali pro MIS-X,⁴⁷ kde předávali své zkušenosti s únikem dalším letcům, kteří se teprve do Evropy chystali.⁴⁸

Není pochyb o tom, že piloti, kteří se dokázali dostat z nepřátelského prostředí, představovali velkou psychickou podporou pro ostatní příslušníky RAF a USAAF. Členové letectva totiž díky nim věděli, že pokud budou sestřeleni nad nepřátelským územím, je zde pořád šance, že se budou moci vrátit zpět. Airey Neave uvádí, že sestřelení letci měli 50% šanci, že se jim podaří uniknout zpět do Velké Británie.⁴⁹

Zkušenosti pilotů, kteří se díky činnosti odbojových skupin dostali z okupovaného území do Velké Británie, byly dále zkoumány a jejich poznatky byly

⁴³ Ibid., 423.

⁴⁴ Bob de Graaff, *Stepping Stones to Freedom...*, 25. Na konferenci v Casablance (21.ledna 1943) se Winston Churchill a Theodore Roosevelt dohodli na taktice kombinovaného bombardování. Tato strategie odrážela neshody mezi Spojenci ohledně otázky přesného/plošného bombardování a technologické vyspělosti. USA zastávaly názor, že je potřeba bombardovat přesné cíle (především hospodářského a vojenského významu) a k dennímu bombardování se uchýlily, protože jejich těžké bombardéry nemusely být doprovázeny stíhacími letouny. Na druhé straně britské vedení zastávalo taktiku plošného bombardování a nočních letů, jelikož k dennímu létání nemělo k dispozici stíhací eskorty, které plnily ochrannou funkci. Zdroj: John Keegan, *Druhá světová válka*, 425.

⁴⁵ De Graaff Bob, *Stepping Stones to Freedom ...*, 25-26.

⁴⁶ John Keegan, *Druhá světová válka*, 92.

⁴⁷ Sekce amerického vojenského zpravodajství, která se zabývala útekem osob z nepřátelského území.

⁴⁸ Sherri Greene Ottis, *Silent Heroes...*, 24.

⁴⁹ Airey Neave, *Saturday at M.I.9*, 144.

využívány mimo jiné při výcviku letců, kteří se nad kontinent teprve chystali letět. Piloti a ostatní členové posádky totiž při svém návratu vyplňovali rozsáhlý dotazník, který se skládal ze čtyř částí. V první části uváděli odpovědi na otázky, kdo byli členové jejich posádky a kde se mohou nacházet nyní, jak bylo jejich letadlo sestřeleno apod. Druhý oddíl „B“ se zaměřoval na vojenské informace týkající se případných cílů k bombardování. Dále se také analyzovalo, jaká je morálka místních obyvatel a vojenských jednotek na daném území, kde se letec pohyboval. Všechny tyto informace následně putovaly i do ostatních složek britského vojenského zpravodajství, kde mohly být nejlépe využity.⁵⁰ Příloha „C“ se zajímala o obyvatele, kteří letcům na jejich cestě pomáhali. Jednalo se o jejich jméno, pseudonym, rodinnou situaci, místo bydliště, vzhled a zaměstnání. Tato zjištění využívali například agenti, kteří do dané oblasti mířili, aby navázali kontakt s místním odbojovým hnutím, a mohly jim tak výrazně ulehčit jejich pozici. Poslední část reportu cílila otázky na užitečnost vybavení, které měli letci při sobě při odletu. V části „D“ pak uváděli svá doporučení, čemu se vyhnout a na co si dát pozor na okupovaném území.⁵¹

Letci museli kontrolovat své chování a zvyky, aby se neprozradili před Němci, nejenom při kontrolách a při pohybu na veřejných místech. Pozor si museli dát také u svých ochránců, kteří se o ně starali. Zvláště s postupem času do odbojových skupin tohoto typu pronikali němečtí špióni, a tak se místní obyvatelé pečlivě přesvědčovali, že identita člověka, který je prosí o pomoc, nebo který s nimi chce spolupracovat, je pravdivá.⁵²

3. Úloha britské MI 9 a americké MIS-X při organizování útěků

23. prosince 1939 byla v rámci Ředitelství vojenského zpravodajství⁵³ založena MI 9 (Military Intelligence 9 Escape and Evasion). Tato sekce měla za úkol připravit plány útěků britských či spojeneckých válečných zajatců, kteří se dostali do německých

⁵⁰ Ibid., 19.

⁵¹ Graham Pitchfork, *Shot down on the run: the RCAF and Commonwealth aircrews who got home from behind enemy lines, 1940-1945* (The National Archives, Dindurn, 2003), 14.

⁵² Sherri Greene Ottis, *Silent Heroes...*, 21.

rukou, a sbírat informace od lidí, kterým se podařilo uniknout. Vedením byl pověřen major Norman Crockatt. Následně došlo k přeskupení pravomocí ve struktuře britského vojenského zpravodajství a MI 9 se zaměřila na poskytování pomoci při návratu do Velké Británie těm, kteří se dostali na nepřítelům okupované území, ale nepadli do zajetí. Její práce konkrétně sestávala ze třech hlavních oblastí: zaměřovala se na školení pilotů před odletem a jejich přípravu na možné sestřelení, dále zajišťovala takovou výstroj, která by pilotům pomohla při útěku (např. mapy, peníze apod.) a v neposlední řadě pracovala s informacemi, které od sestřelených letců získala po jejich návratu.⁵⁴ Nejvýraznějšími členy MI 9 byly kapitán Airey Neave a kapitán Jimmy Langley.⁵⁵ Oba dva měli za sebou vlastní zkušenost útěku z okupované Evropy a stali se velkými zastánci toho, aby se Velká Británie zasazovala o návrat svých obyvatel zpátky do země.

Američané vytvořili organizaci fungující na podobných principech jako MI 9. MIS-X⁵⁶ vedl plukovník Ed Johnson. Langley a Foot uvádí, že americká strana se připojila k zaběhnuté struktuře, kterou vytvořily MI 9 a ostatní složky britského vojenského zpravodajství, a tréninky před odletem, které se zabývaly přípravou na sestřelení nad nepřátelským územím, se rozšířily i na členy USAAF.⁵⁷ Otissová poznamenává, že zástupci USAAF a RAF se dohodli na rozdělení, kdo se bude v jaké části světa starat o skupiny organizující únikové trasy. Američané se zabývali Severní a Jižní Amerikou, Čínou a Pacifikem. Britové měli ve své sféře mimo jiné severní Afriku, Evropu a Indii. Toto rozdělení vysvětluje, proč členové Comet line prakticky nejednali se zástupci amerického letectva a styky se Spojenci navazovali přes Brity.⁵⁸ O MIS-X se nedochovalo mnoho informací. S koncem druhé světové války byla velká část materiálů této skupiny zničena. Předpokládá se, že část jich také shořela při požáru v roce 1974.⁵⁹

⁵³ Directorate of Military Intelligence (DMI).

⁵⁴ Graham Pitchfork, *Shot down on the run...*, 9-12.

⁵⁵ Jimmy Langley byl zajat v Dunkirku. Přestože přišel o levou ruku, podařilo se mu utéct do Marseille, kde byl internován Vichistickým režimem. Následně byl poslán zpět do Velké Británie. Zdroj: Graham Pitchfork, *Shot down on the run...*, 12; Airey Neave byl zajat v Calais, následně byl vězněn v Německu. Podařilo se mu uprchnout přes Švýcarsko, Francii, Španělsko a Gibraltar zpátky do Velké Británie. Zdroj a více o jeho útěku viz: Airey Neave, *They Have Their Exits* (London, Hodder and Stoughton, 1953).

⁵⁶ Military Intelligence Section – Escape and Evasion.

⁵⁷ Michael Richard Daniell Foot a Jimmy Langley. Citováno dle Graham Pitchfork, *Shot down on the run...*, 15.

⁵⁸ Sherri Greene Ottis, *Silent Heroes...*, 12.

⁵⁹ Materiály MIS-X byly zničeny do takové míry, že tužto organizaci nebylo možné obnovit již pět let po druhé světové válce v souvislosti s korejskou válkou. Činnosti MIS-X se věnuje především Lloyd

Počáteční postavení MI 9 mezi ostatními složkami britského vojenského zpravodajství nebylo jednoduché. Svou pozici si však sekce vydobyla s prvním úspěchy a návraty sestřelených příslušníků RAF. Po zatýkání, které postihlo Comet line na počátku roku 1943, MI 9 svůj respekt ztrácela. Neave uvádí, že „...ministerstvo války považovalo únikové organizace jako hrozbu pro výzvědnou činnost a sabotáž.“⁶⁰

MI 9 se aktivně podílela na vzniku některých odbojových skupin tím, že do Belgie a Francie vysílala „své lidi“, kteří tam odbojové aktivity podporovali a pomáhali organizovat. To je příklad Pat O’Leary line, o které se více zmíním v kapitole 5. V Comet line byla situace jiná, jak ukáží v následujících kapitolách.

Členové MI 9 se zabývali organizací Comet line a podobných odbojových organizací z Londýna. Do osobního kontaktu s členy odboje se ale dostali diplomaté z konzulátu v Bilbau a z ambasády v Madridu. Ostatně vicekonzul v Bilbau byl první, koho Andrée de Jongh oslovila s žádostí o spolupráci. V předchozích odstavcích jsem ukázala, že MI 9 stálo mnoho úsilí, aby si prosadila, že britská strana bude s odbojáři ze západní Evropy spolupracovat. Ani situace ve Španělsku nebyla jednoznačná. Na britské ambasádě v Madridu se totiž střetávaly rozličné názory ohledně toho, jestli se do podobných aktivit zapojovat. Sir Samuel Hoare, britský velvyslanec ve Španělsku v letech 1940-1944, působil v předválečné době jako ministr ve vládě Nevilla Chamberlaina a byl příznivcem appeasementu. Jak tvrdí Eisner, Hoare „nechtěl mít co dělat s tajnými operacemi a špionáží, které by, jak se obával, mohly urazit jeho fašistického hostitele. Tento postoj a názor pronikl do britské diplomatické reprezentace ve Španělsku.“⁶¹ Americký velvyslanec ve Španělsku Carlton Joseph Huntley Hayes měl na věc podobný názor jako Sir Samuel Hoare a o činnost odbojových organizací neprojevoval zájem. Také americký ministr války Henry Stimson se k organizování úniků z okupované Evropy stavěl skepticky a pochyboval, že by takové aktivity mohly mít smysl.⁶²

Na druhou stranu na britské ambasádě v Madridu působil Michael Creswell, člověk spřízněný s Winstonem Churchillem. Creswell aktivně podporoval členy Comet line, pomáhal s přesunem letců po Španělsku a loboval v Londýně pro větší podporu

Shoemaker, *The Escape Factory: The Story of MIS-X* (New York, St. Martin’s Press, 1990). Zdroj: Sherri Greene Ottis, *Silent Heroes...*, 192.

⁶⁰ Airey Neave, *Saturday at M.I.9*, 151-152.

⁶¹ Peter Eisner, *The Freedom Line...*, 29-30.

⁶² Sherri Greene Ottis, *Silent Heroes...*, 11.

této odbojové skupiny.⁶³ Sám pracoval pro MI 9 a vystupoval pod přezdívkou „Monday“.⁶⁴ Creswell fungoval jako spojka mezi členy Comet line a MI 9. Každý týden posílal do Londýna report o tom, jaká je situace ve všech třech oblastech fungování zmiňované organizace. Tyto zprávy a výpovědi navrátilších pilotů byly pro MI 9 především v prvních letech války, kdy Comet line neměla rádiové spojení s Londýnem, jediným zdrojem informací o průběhu přesunů letců z okupovaného území.⁶⁵

MI 9 spolupracovala také s belgickou exilovou vládou v Londýně. S její pomocí vyhledávali dobrovolníky, které by bylo možné vycvičit jako rádiové specialisty a poslat je zpátky na kontinent, aby se připojili k místním odbojovým skupinám a zprostředkovali přímý kontakt s Londýnem. Touto spoluprací byl vybrán i Jacques Degrelle, který se po zatčení Dedée začlenil do fungování Comet line.⁶⁶

4. Vývoj Comet line

Belgie měla historickou zkušenost s německou okupací z let 1914 a 1918. Již za první světové války zde britská zdravotní sestra Edith Cavell organizovala útoky britských vojáků z Belgie do neutrálního Nizozemska. Při své činnosti spolupracovala také s britskou tajnou zpravodajskou službou MI 6.⁶⁷ Na její odkaz poté navázala další mladá zdravotní setra Andrée de Jongh, která během druhé světové války založila Comet line.⁶⁸ Bodson tvrdí, že právě tato zkušenost z první světové války vysvětluje, proč se v Belgii tak brzy rozvinul dobře organizovaný odboj, především pak aktivity spojené s organizováním útěků.⁶⁹

Comet line dostala své jméno jako symboliku toho, jak rychle dokázala přepravit lidi na útěku do bezpečí.⁷⁰ Bodson uvádí, že výraz „kometa“ přímo odkazuje na

⁶³ Peter Eisner, *The Freedom Line...*, 28-30.

⁶⁴ Bob de Graaff, *Stepping Stones to Freedom...*, 127.

⁶⁵ Airey Neave, *Saturday at M.I.9*, 131.

⁶⁶ *Ibid.*, 145.

⁶⁷ Sherri Greene Ottis, *Silent Heroes...*, 6.

⁶⁸ Airey Neave, *Little Cyclone*, 17.

⁶⁹ Bodson Herman, *Downed Allied Airmen...*, 17.

⁷⁰ Slovo „comet“ v překladu znamená „kometa“. Zdroj: Bob de Graaff, *Stepping Stones to Freedom...*, 127.

samotnou zakladatelku Andrée de Jongh, na které letci a zástupci MI 9, kteří ji znali, obdivovali, jak byla rychlá, aktivní a plná energie.⁷¹

4.1 Založení Comet line a její vývoj v roce 1941

Comet line založila Belgičanka Andrée de Jongh. V roce 1941 jí bylo teprve 24 let, ale přesto se jí podařilo za pomoci rodiny a přátel vybudovat nejen dobře organizovanou odbojovou síť, ale také přesvědčit britskou stranu ke spolupráci a finanční podpoře jejich aktivit. Za dobu své činnosti získala několik přezdívek, jednou z nich byla „poštmistrová“. Takto ji nazývala především britská MI9, protože pro ni byla tím, kdo dokázal pašovat „zásilky“ (tj. sestřelené piloty) z Belgie až do Španělska.⁷² Většina autorů však přejímá jinou její krycí přezdívku: Dedée.⁷³ Dedée se narodila v roce 1916 ve Schaerbeeku. Ve stejném městě byla rok před jejím narozením zastřelena Edith Cavell, jejíž práce za první světové války se pro Andrée de Jongh stala inspirací.⁷⁴ Zakladatelka Comet line působila v Bruselu jako zdravotní sestra pro Mezinárodní červený kříž a v rámci této činnosti se setkávala se spojeneckými vojáky především z řad těch, kteří se neevakovali z Dunkerque a zůstali v Belgii.⁷⁵ První odbojové organizace zabývající se organizováním únikových cest vznikaly od roku 1940 právě kvůli těmto vojákům a letcům. Ti ve většině případů cestovali do Paříže a do neokupované části Francie a z Marseille poté do Velké Británie. Byla to právě Dedée, která v létě 1941 zorganizovala a sama absolvovala první úspěšnou únikovou cestu.⁷⁶ Společně s dvěma Belgičany a jedním skotským vojákem se dostala z Bruselu až na jih Francie ke španělským hranicím do vesnice Saint Jean de Luz, kde kontaktovala svoji přítelkyni a také členku odboje Elvire de Greef.⁷⁷ Její vila v malé vesnici Anglet pak následující roky sloužila dalším a dalším skupinkám letců a jejich průvodcům, kteří se chystali na přechod přes Pyreneje. Tato část cesty byla velmi

⁷¹ Bodson Herman, *Downed Allied Airmen...*, 73.

⁷² Airey Neave, *Little Cyclone* (London, Hodder and Stoughton, 1954), 18.

⁷³ Například Bodson a Ottisová ve svých dílech, ze kterých čerpám pro tuto práci.

⁷⁴ Airey Neave, *Little Cyclone*, 17.

⁷⁵ http://www.comete-bidassoa.com/uk_1941.htm (staženo 7.4.2010).

⁷⁶ První skupina jedenácti osob, které měla Comet line na starost, byla zatčena španělskou policií. Při dalším pokusu dostat jiných jedenáct osob se skupina rozdělila. Jen ta část, kterou vedla Andrée de Jongh dosáhla svého cíle. Druhý průvodce Arnold Deppe byl zadržen společně s ostatními členy skupiny. Zdroj: <http://www.christopherlong.co.uk/pub/rafes.html> (staženo 7.4.2010).

⁷⁷ Airey Neave, *Little Cyclone*, 13.

fyzicky i psychicky namáhavá. Terén byl sám o sobě velmi náročný, ale situaci komplikovalo především to, že se přechody uskutečňovaly zásadně v noci a cesta vedla po málo využívaných (a tedy málo udržovaných) stezkách, aby se předešlo prozrazení a střetu se španělskými či německými hlídkami. Ze stejného důvodu musely skupinky přebrodit řeku Bidassoa, protože mosty bývaly ve většině případů střežené. Comet line často využívala služeb průvodců – pašeráku, kteří hory znali a věděli, kudy se vydat a kde se v případě potřeby ukrýt.

Dedée se podařilo dostat až do Bilbao, kde oslovila britský konzulát s nabídkou pomoci pro sestřelené piloty a ostatní členy posádky a zajištění jejich cesty do Španělska. Na oplátku požadovala spolufinancování celé akce i z britské strany. Žádala o peníze, které by kryly náklady zejména za vlakové lístky, obstarávání falešných dokladů a zaplacení služeb horských průvodců. Podle Neavyho Dedée požadovala 6 000 belgických franků za převod jednoho muže z Bruselu do St.Jean de Luz a přes 4 000 belgických franků za horského průvodce.⁷⁸ Britský vicekonzul Arthur Dean mladou dívku podezíral, že se jedná o německého špiona, ale přítomnost zachráněných členů RAF ho přesvědčila.⁷⁹ V této době se také setkala s Michaelem Creswellem, tajemníkem na britské ambasádě v Madridu. Sdělila mu, že kromě finanční pomoci žádá o diplomatickou podporu pro letce, kteří se do Španělska dostanou. Chtěla, aby britská strana převzala ochranu nad letci co nejdříve, jak dosáhnou španělského území, aby se odbojáři mohli brzy vrátit do Francie a pokračovat ve své činnosti. Také tím chtěla předejít situaci, kdy Španělé zatkli členy letectva po přechodu hranice a britští diplomaté je pak dostávali z vězení.⁸⁰ V praxi to fungovalo následovně: skupinka, která se dostala do Španělska, z prvního možného místa telefonicky kontaktovala britský konzulát, který pro letce na útěku poslal prověřené vozidlo.⁸¹

Po několika týdnech se Dedée do Bilbao vrátila a dohoda mezi ní a britskou stranou byla uzavřena. Mezitím našla spolehlivého průvodce pro přechody Pyrenejí, který byl ochoten s Comet line spolupracovat a stal se její důležitou součástí. Florentino převáděl letce přes francouzsko-španělskou hranici až do konce fungování Comet line.

Dedée se vrátila zpátky do Bruselu, kde ovšem zjistila, že její hlavní spolupracovník v té době Arnold Deppe byl Němci zatčen a uvězněn. I ona sama byla v Belgii v nebezpečí, protože okupanti měli její popis a hledali ji. Odcestovala proto do

⁷⁸ Ibid., 15. Jestli na tyto částky britská strana skutečně přistoupila, již zdroj neuvádí.

⁷⁹ Sherri Greene Ottis, *Silent Heroes...*, 122.

⁸⁰ Peter Eisner, *The Freedom Line...*, 12.

Paříže, kde vedla místní část Comet line. Jižní část cesty (jih Francie, přechod přes Pyreneje) měla na starost Elvire de Greef a její rodina,⁸² bruselskou sekci pak Frederic de Jong, otec Dedée. Tato struktura však vydržela jen do jara roku 1942.⁸³ Rok 1941 byl pro Comet line úspěšný, podařilo se zorganizovat celou dlouhou trasu až do Španělska a získat dostatek místních pro spolupráci. Ačkoliv docházelo k zatýkání některých odbojářů, organizace nebyla prozrazena a fungovala relativně hladce.⁸⁴

4.2 Vývoj v roce 1942

Na počátku roku 1942 Gestapo zaměřilo svou pozornost na Comet line. Po zatčení blízkých spolupracovníků, rodiny Dumonových, se Frederic de Jong urychleně stěhoval do Paříže, protože jeho další setrvání v Bruselu by bylo vzhledem k velkému počtu odhalených odbojářů nebezpečné. Vedením bruselské sekce organizace byli místo něho pověřeni Michelli a Charles Morellovi, ti však byli o několik dnů později zatčeni. Rok 1942 se nesl ve znamení problémů s udržení skupiny v Bruselu, na druhou stranu Comet line výrazně posilovala své postavení v okolí Paříže. Díky práci Frederica de Jongha se rozšířil počet členů této odbojové skupiny ve Francii, a to především o místní obyvatele. Do této doby totiž Comet line ve Francii organizovali především Belgičané, kteří zde z různých důvodů žili.

Hlavním organizátorem bruselské části organizace se stal Jean Greindl, který vystupoval pod přezdívkou Nemo. Greindl byl zaměstnán u Mezinárodního červeného kříže jako ředitel Švédské jídelny v Bruselu, kde měli na starost zajišťování potravin pro chudé a nemocné děti. Potraviny z kantýny také sloužily jako zásoby pro domy, které přechovávaly sestřelené piloty.⁸⁵ Aby Nemo stabilizoval situaci v Bruselu a vyhnul se dalšímu zatýkání, skrýval svou identitu i před svými spolupracovníky z odboje. Přímo komunikoval jen se Suzanne de Wittekovou, vdanou sestrou Andrée de Jongh. S ostatními členy organizace se až na výjimky nestýkal. Greindl vytvořil v Belgii

⁸¹ Ibid., 31.

⁸² Její manžel se podílel na získávání různých povolení a falšování dokladů. Obě dospívající děti se angažovaly jako kurýři a průvodci. Zdroj: Sherri Greene Ottis, *Silent Heroes...*, 121.

⁸³ Michael Moores LeBlanc, *100th BG Allied Ground Grew in Occupied Europe*, http://www.100thbg.org/mainmenu/ee/history/history_01.htm (staženo 7.4.2010).

⁸⁴ Na rozdíl od Pat O'Leary line, která se v roce 1941 díky prozrazení potýkala se zatýkáním velkého počtu jejích členů. Zdroj: Sherri Greene Ottis, *Silent Heroes...*, 127.

⁸⁵ Ibid., 128.

další menší regionální centra, kde se sestřelení letci shromažďovali, oslovil více místních lidí především z řad lékařů, kněží a učitelů, aby se příslušníci RAF a USAAF co nejdříve dostali do rukou Comet line.⁸⁶ Přes všechna opatření a zvýšenou ostražitost se do organizace dostal německý špión a bruselská část byla opět silně narušena.

4.3 Vývoj v roce 1943

Rok 1943 znamenal pro Comet line velkou zkoušku. Zatýkání postihlo jak její jižní část, tak Paříž a Brusel. V lednu 1943 bylo na farmě poblíž Bayonne několik osob chystajících se na přechod do Španělska, ale deštivé počasí je přimělo zůstat zde déle. Kromě Dedée zde byli ještě tři letci. 15.ledna 1943 byla Dedée zadržena německou policií. Prozradil ji bývalý spolupracovník Comet line z Baskicka.⁸⁷ Zatýkání se vyhnulo horskému průvodci Florentinovi, který zprávu o zadržení zakladatelky organizace předal na britský konzulát v Bilbau. Otec Dedée se rozhodl zůstat ve Francii, dokud nenajde vhodného nástupce, který by řídil pařížskou sekci.

Členové Comet line neměli prostředky a vybavení, aby mohli dostat Andrée z vězení, místo toho však měli kontakty. Z jejich zdrojů se jim podařilo zjistit, že Dedée není tvrdě vyslýchána, Němci ji podle Petera Eisnera nevěřili, když tvrdila, že právě ona je zakladatelka a „hlava“ celé organizace, protože „...byla žena. Byla příliš mladá na to, aby vytvořila tak sofistikovanou organizaci...“⁸⁸ Místo ní podezírali jejího otce. Jean-Francois Nothomb (alias Franco), taktéž aktivní člen Comet line, se rozhodl zachránit Dedée z vězení, ještě než bude převezena do Paříže, kde by ji vyslýchalo Gestapo. Jeho pokus se nezdařil a ani ostatní snahy, jak alespoň kontaktovat Dedée ve vězení, nepřinesly úspěch.⁸⁹ Na uvěznění Dedée zareagovala i britská strana. Airey Neave se rozhodl poslat do Belgie rádiového specialistu, který měl za úkol navázat kontakt s Comet line a díky rádiovému kontaktu s Londýnem ověřovat totožnost lidí, kterým tato odbojová skupina pomáhá. Němci však tohoto muže zabili ihned po tom, co přistál na zem.⁹⁰

⁸⁶ Ibid., 129.

⁸⁷ Michael Moores LeBlanc, *100th BG Allied Ground Grew in Occupied Europe*, http://www.100thbg.org/mainmenus/ee/history/history_01.htm (staženo 7.4.2010).

⁸⁸ Peter Eisner, *The Freedom Line...*, 20.

⁸⁹ Ibid., 23-25.

⁹⁰ Ibid., 26-27.

Ani odbojářům v Bruselu se nepodařilo vyhnout zatýkání. Jean Greindl (alias Nemo) byl uvězněn 6. února 1943. Němci ho odsoudili k trestu smrti, ale Nemo zemřel 7. září téhož roku na následky spojeneckého bombového útoku, který zasáhl kasárna v Etterbeeku.⁹¹ Bruselská sekce zůstala bez hlavního organizátora. Pařížskou část měl stále na starost Frederic de Jongh. Jeho nejdůležitějším úkolem bylo obnovit činnost Comet line mezi Bruselem a Paříží. Zřejmě z tohoto důvodu přijal nabídku a doporučení Camille Spiquelové,⁹² aby se do skupiny přidal Jacques Desoubrie vystupující mimo jiné pod přezdívkou Jean Masson.⁹³ Desoubrie nabízel své kontakty na členy celní správy a tedy snadnější přístup k padělaným dokladům. V praxi se osvědčil, povedlo se mu dopravit několik skupinek letců ve velmi krátkém čase, konkrétně mezi dubnem a květnem 1943.

Frederic de Jongh si však nového spolupracovníka neproověřil. Ostatně Franco v rozhovoru s Peterem Eisnerem označil tehdejšího šéfa pařížské sekce za „...příliš důvěřivého, trochu naivního a nepřilíš dobrého v odhadování charakteru ostatních.“⁹⁴ Desoubrie byl německým agentem, který se nejdříve dostal do Brandy line a následně i do Comet line. Jeho cílem nebylo jen zjistit, kteří lidé organizaci vedou, ale naopak proniknout do celé její struktury a odhalit co nejvíce osob, které byly do této činnosti zapojeny. To vysvětluje, proč ze začátku převedl několik skupinek letců a pomohl jim tak na svobodu.

Na počátku června 1943 Desoubrie ohlásil Fredericu de Jonghovi, že do Paříže přiveze pět sestřelených letců. Požádal ho, aby se na vlakovém nádraží sešlo větší množství odbojářů, kteří by se pak o piloty dále postarali. Celá akce byla past, při které byl zatčen nejen otec Dedée, ale také další spolupracovníci – Robert Aylé a jeho žena. Ve stejný den, 7. června, pak v Paříži a jejím okolí probíhala další zatýkání.⁹⁵ Desoubrie svým udáním paralyzoval prakticky celé vedení pařížské části a ochromil také odbojáře působící v Bruselu.⁹⁶

Trvalo dva měsíce, než se Francovi, novému vůdci organizace, podařilo obnovit činnost Comet line. Eisner upozorňuje na to, že Němci v roce 1943 zvýšili svou aktivitu, aby zničili odbojové skupiny, které pomáhaly spojeneckým pilotům i ostatním

⁹¹ Sherri Greene Ottis, *Silent Heroes...*, 137.

⁹² Členka Brandy line, odbojové organizace s podobným zaměřením jako Comet line.

⁹³ http://www.comete-bidassoa.com/uk_1943.htm (staženo 7.4.2010).

⁹⁴ Franco, citováno dle: Peter Eisner, *The Freedom Line...*, 44.

⁹⁵ *Ibid.*, 47-48.

⁹⁶ Zdroj: http://www.comete-bidassoa.com/uk_1943.htm (staženo 7.4.2010) uvádí, že Desoubrie byl zodpovědný za zatčení zhruba 1500 osob, nejen z řad Comet line.

osobám, aby se co nejbezpečněji dostali do Španělska a následně do Velké Británie. Franco se proto rozhodl změnit způsob přepravy z Paříže směrem na jih k francouzsko-španělským hranicím. Místo cestování přímým spojem, využívali letci a jejich průvodci lokální vlaky, přepravovali se na kole nebo chodili část trasy pěšky a v noci se ukrývali v prověřených domech.⁹⁷

Poté, co byla Dedée uvězněna, převzal organizaci Comet line v oblasti francouzsko-španělské hranice Franco. MI 9 byla znepokojena fungováním odbojové skupiny, nervozitu zvyšovalo především časté zatýkání odbojářů, které komplikovalo záchranu letců. Spojenci zvyšovali počet leteckých útoků na německé cíle s blížícím se vyloděním v Normandii a potřebovali tedy zajistit, aby únikové trasy fungovaly. Z tohoto důvodu se v říjnu 1943 sešli na Gibraltar zástupci britské strany s odbojářem Francem.⁹⁸ Britové žádali, aby Comet line využívala dvou cest pro přechod mezi Francií a Španělskem a aby dovolila větší britskou kontrolu nad svým fungováním. Francovi se návrhy nelíbily. První kvůli své osobní zkušenosti, kdy byl při snaze prozkoumat druhou cestu přes hranice zatčen, druhá kvůli Dedée, která se od začátku vzniku organizace bránila kontrole ze strany Britů. Argumentovala vždy tím, že „...Belgičané by měli vést svoje vlastní bitvy proti nacistům.“⁹⁹ Nicméně Franco nakonec přistoupil na otevření druhé cesty přes vesnici Elizondo a akceptoval, že se k němu přidá Belgičan Jacques Degrelle (přezdívka Jerome), který prošel v Londýně výcvikem MI 9 a měl převzít vůdčí úlohu v pařížské sekci po zatčení Frederica de Jongha.¹⁰⁰

Paradoxem zůstává, že právě v době, kdy byla Comet line nejvíc oslabena, bylo její činnosti potřeba, protože počty spojeneckých pilotů, kteří byli sestřeleni, stoupaly.¹⁰¹

Podle Otissové proto došlo k větší spolupráci s ostatními odbojovými organizacemi podobného zaměření. Část letců převzala pod svou ochranu Burgundy line a Brandy line. Comet line zatýkání ve všech třech jejích centrech paralyzovalo a dokazují to i počty letců, které se jim podařilo dostat do Španělska. Do konce roku 1942 převáděli přes Pyreneje zhruba tři až pět skupinek měsíčně, od listopadu 1942 do dubna 1943 to

⁹⁷ Peter Eisner, *The Freedom Line...*, 44.

⁹⁸ Za britskou stranu se jednání účastnili Airey Neave (londýnské vedení MI9), Donald Darling (zástupce MI9 na Gibraltar) a Michell Creswell (britská ambasáda v Madridu). Americká strana se jednání neúčastnila, i když většina zachráněných pilotů byli Američané.

⁹⁹ Peter Eisner, *The Freedom Line...*, 84.

¹⁰⁰ http://www.comete-bidassoa.com/uk_1943.htm (staženo 7.4.2010).

¹⁰¹ <http://www.cometeline.org/cometaviateurpasse.html> (staženo 12.4.2010).

byla jedna skupina měsíčně.¹⁰² Ke konci roku 1943 už Comet line fungovala relativně plynule, i když se musela dále vyrovnávat se zatýkáním.

4.4 Vývoj v roce 1944 a Mise Marathon

Následující měsíce nezbylo Comet line nic jiného, než opět obnovovat síť svých spolupracovníků, jak tomu bylo po každém větším zatýkání. Další problémy nastaly v únoru 1944, kdy Němci dopadli šéfa jižní sekce Franca. Nacisti, stejně jako v případě Dedée, mladému odbojáři neuvěřili, že právě on by mohl být vůdce organizace. Peter Eisner čerpá z dosud nepublikovaných vzpomínek Franca (vlastním jménem Jean-François Nothomb), který vzpomíná, jak se vyhnul mučení při výslechu a jak od sebe odvrátil pozornost. Uvedl, že je jen bezvýznamným členem organizace a jeho šéf zemřel v prosinci roku 1943 při přechodu řeky Bidassoy. Němci si ověřili, že se takový incident opravdu stal, a Franco je přestal zajímat.¹⁰³

S plánovaným vyloděním Spojenců v Normandii si MI 9 uvědomovala, že se výrazně ztíží pozice odbojářů a sestřelených pilotů. Proto se v Madridu sešli zástupci MI 9 a Comet line, aby se domluvili na společném postupu. Mise Marathon tedy vznikla díky spolupráci belgických a francouzských odbojářů s britskou stranou. Airey Neave předpokládal, že s otevřením západní fronty budou letci, kteří budou v té době v Belgii a Francii, ve velkém nebezpečí, protože ve stejnou chvíli bude vrcholit i činnost Gestapa na jejich objevení. Navíc Spojenci plánovali masivní bombardování především železničních cest a mostů v severní Francii, aby tak zkomplikovali situaci Němcům a podpořili chystané vylodění. Bombardování a narušení pozemních cest však také ztěžovalo činnost Comet line a ostatních odbojových skupin, které se zabývaly organizováním únikových cest.¹⁰⁴ Do Belgie a Francii proto byli vysláni britští agenti, kteří měli pomoci místním se zakládáním speciálních lesních táborů v Ardenách, kde se letci a ostatní osoby ukrývali před okupanty a kolaboranty, dokud nebylo území osvobozeno Spojenci.

Přesto stále probíhala úniková cesta přes jižní Francii a Pyreneje, zároveň však členové Comet line pracovali na vytvoření lesních táborů pro ty příslušníky letectva,

¹⁰² Sherri Greene Ottis, *Silent Heroes...*, 138.

¹⁰³ Peter Eisner, *The Freedom Line...*, 257.

¹⁰⁴ Airey Neave, *Saturday at M.I.9*, 241.

kteří se rozhodli zůstat zde do otevření západní fronty a následně se připojit ke spojeneckým jednotkám. Poslední „zásilka“ byla přes Pyreneje přepravena pouhé dva dny před vyložením Spojenců v Normandii.¹⁰⁵

Tábory byly vytvořeny od města Namur po belgicko-francouzskou hranici. Cílem těchto táborů bylo ulehčit přeplněným domům, kde se letci skrývali, dostat je pod ochranu a koordinovat jejich pohyb směrem ke spojenecké armádě. Hlavním organizátorem celé akce se stal člen Comet line Baron Jean de Blommaert de Soye, alias Le Blom. Do Francie seskočil 10.dubna 1944 a pověřil Daniela Anciu vedením belgické části Mise Marathon. Ve spolupráci s britskou stranou a místními odbojáři byly určeny lokality, kde budou tábory vystavěny. Ačkoliv byla přislíbena materiální a potravinová pomoc na zajištění chodu táborů z britské strany, v Belgii bylo nakonec vše realizováno z místních zdrojů. Touto cestou se podařilo zachránit 70 osob.¹⁰⁶ Tábory ve Francii byly vytvořeny ve Frétevalském lese jižně od Paříže. Byly osvobozeny 13.srpna 1944. Zde čekalo na spojenecké jednotky 152 osob.¹⁰⁷

4.5 Comet line po druhé světové válce

Z vůdčích členů Comet line přežili druhou světovou válku jen Andrée de Jongh a Jean François Nothomb, kteří vystupovali pod přezdívkami Dedée a Franco. Frederic de Jongh byl zatčen v roce 1942 a za své odbojové aktivity zaplatil životem. Další vůdce Nemo zemřel na následky spojeneckého bombardovacího útoku, jak již bylo řečeno výše. Dedée se vrátila z koncentračního tábora Ravensbrück v létě 1945. Následně pracovala v Belgickém Kongu jako zdravotní sestra. Zemřela v Bruselu v roce 2007. Franco se po skončení války stal knězem a udržoval kontakty se spolupracovníky z odboje. Zemřel v roce 2008 v Římě.

Po druhé světové válce vznikly organizace, které zprostředkovávaly kontakt mezi těmi, kteří letcům pomáhali, a mezi samotnými členy RAF a USAAF. Na britské straně to byla Royal Air Forces Escaping Society, která vznikla již v roce 1945 a svoji

¹⁰⁵ Ibid., 145.

¹⁰⁶ Herman Bodson, *Downed Allied Airmen...*, 61-64.

činnost ukončila v roce 1995, na americké poté Air Force Escape and Evasion Society působící od roku 1964. Vznikly však i další, zmíním například Comete Kinship Belgium.¹⁰⁸ Všechny tyto organizace mají za cíl připomínat činnost odbojářů za druhé světové války, zároveň pořádaly či stále pořádají společná setkání a poskytují finanční pomoc těm, kteří se do odboje zapojili a nyní ji potřebují.

5. Fungování Comet line a její specifika

Během vývoje Comet line se vytvořila jistá hierarchie a způsob fungování celé skupiny. Ve stručnosti lze shrnout, že největší počet členů tvořili lidé, kteří sice nebyli pevnými členy Comet line, za to s ní spolupracovali, když bylo potřeba. Jedná se především o obyvatele, kteří byli ochotni nabídnout své byty a domy jako přístřeší pro sestřelené příslušníky letectva na krátkou dobu, než si je převezmou další spolupracovníci. Následovali odbojáři, kteří se pravidelně zapojovali do utajovaných aktivit. Většinou šlo o lidi, kteří organizovali ukrývání letců, než pro ně byly připraveny falešné doklady. Hlavní odpovědnost za udržení organizace v chodu nesli agenti a vůdci jednotlivých oblastí. Agent kontroloval, jak odboj funguje na území, které měl na starost, a předával tyto informace hlavním organizátorům únikových tras. Častokrát také doprovázel letce během jejich cest na dlouhé vzdálenosti. Agenti také ve většině případů nahrazovali své šéfy, pokud byli zatčeni.¹⁰⁹ Do celé struktury samozřejmě spadaly i další osoby jako kurýři, kteří předávali zprávy a padělatelé identifikačních dokladů. Nicméně celá struktura byla v praxi ještě složitější a rozdělená podle jednotlivých sekcí a také podle území, kde daný odbojář působil.¹¹⁰

¹⁰⁷ Ibid., 71.

¹⁰⁸ Více viz. internetové stránky jednotlivých sdružení: <http://www.airforceescape.com/>; <http://www.rafinfo.org.uk/rafescape/>; <http://www.cometline.org/>.

¹⁰⁹ Sherri Greene Ottis, *Silent Heroes...*, 54-55.

¹¹⁰ Podrobnější rozdělení jednotlivých pravomocí členů odboje lze nalézt na webové stránce Comet Kinship Belgium <http://www.cometline.org/LesfonctionsdeComete.htm> (staženo 1.5.2010).

Žádný ze zdrojů, které mám k dispozici, neobjasňuje, jakým způsobem se především agenti, kteří doprovázeli letce na delších trasách, mohli okupovat po okupovaném území. Předpokládám, že se tak dělo na stejném základě jako u všech prchajících osob, tedy že měly falešné dokumenty a ostatní nutná potvrzení.

Všem lidem, kteří se zapojovali do odbojových aktivit, resp. do poskytování pomoci sestřeleným spojeneckým letcům, hrozil v případě prozrazení trest. Bodson tvrdí, že postih za pomoc těm, kteří se snaží z Němci okupovaného území, byl u mužů trest smrti, u žen deportace do koncentračních táborů na území Německa.¹¹¹ Roger Motz avšak uvádí, že i mnohé ženy byly za svou odbojovou činnost popraveny.¹¹² Ze zhruba tisíce odbojářů, kteří působili v této odbojové organizaci, jich 155 zaplatilo za své aktivity životem.¹¹³ Každý, kdo se aktivně zapojoval do odbojových činností, musel očekávat, že pokud bude zatčen, čeká ho vyslýchání, které bylo mnohdy spojeno s mučením.

Získávání nových členů se provádělo především na základě osobních kontaktů, přátelství, rodinných vazeb a doporučení ostatních členů odboje.¹¹⁴ Oslovování „vytypovaných, neprověřených“ osob (knězů, učitelů apod.) prováděla Comet line velmi výjimečně. Jean Greindl se například tímto způsobem snažil obnovit činnost skupiny po zatýkání v roce 1942.

Komunikace mezi členy Comet line probíhala podle pravidel, které měla zajistit co největší bezpečnost, aby se zprávy dozvídali jen ti, kteří mají. Telefonické hovory byly šifrované, pro označení letců se používaly různé metafory („balíčky“, „zásilky“ apod.).¹¹⁵ Stejně tak bylo samozřejmé, že odbojáři používali přezdívky či krycí jména. Psané zprávy byly ve většině případů doručovány přes prostředníky.

Na tomto místě bych ráda zdůraznila, že způsob, jakým Comet line pomáhala osobám prchajícím do bezpečí a jak fungovala nebyl jediný možný. V následujícím odstavci se pokusím ukázat základní rozdíly, které Comet line odlišovaly od ostatních odbojových skupin podobného zaměření. Jedná se především o dva základní aspekty: míru spolupráce se Spojenci a způsob, jak odbojáři dostávali letce a ostatní osoby z nepřátelského území.

¹¹¹ Bodson Herman, *Downed Allied Airmen...*, 40.

¹¹² Roger Motz, *Belgium Unvanquished*, 100.

¹¹³ Seznam odbojářů z Comet line, kteří zemřeli kvůli svým odbojovým aktivitám, je dostupný na <http://www.cometline.org/cometmembresmortpourelacause.htm> (staženo 1.5.2010).

¹¹⁴ Paul Arblaster, *A History of the Low Countries*, 228.

¹¹⁵ Yvonne de Ridder Files, *The Quest for Freedom...*, 69.

V kapitolách o vývoji odbojové organizace jsem se snažila vysvětlit, proč skupina kolem Dedée v prvních letech druhé světové války spolupracovala se zástupci britské strany jen na základě dohody z roku 1941 a odmítala vzájemné vztahy dále prohlubovat. Další odbojová organizace, která působila na stejném území a aktivně působila od roku 1941 byla Pat line, někdy také Pat O'Leary line. Založil ji Ian Garrow, britský voják, který zůstal i po evakuaci jednotek z Dunkerque na kontinentě, konkrétně se dostal do Marseille, kde začal pomáhat ostatním osobám, které prchaly před Němci. Ačkoliv tedy Pat line založil Brit, nejvýznamnější vůdčí roli v ní sehrál Belgičan Albert-Marie Guérisse, britskou zpravodajskou složkou označován jako Pat O'Leary. Právě Guérisse nahradil ve vedení Pat line Garrowa, to vše se souhlasem Londýna.¹¹⁶ Základní rozdílem mezi Pat line a Comet line byl britský vliv při jejich vzniku, v prvním případě Britové odbojovou skupinu sami založili a následně ji předali do rukou těch, kteří se na daném území lépe orientovali, v druhém případě se „jen“ částečně podíleli na jejím průběhu bez přímého vlivu.¹¹⁷ Pat line také na rozdíl od Comet line využívala více tras, kudy dopravit členy letectva do bezpečí. Z Paříže ve většině případů pokračovali přes neokupovanou část Francie do Marseille, odtud poté do Perpignanu k francouzsko-španělským hranicím. Následoval buď přechod Pyrenejí a cesty do Barcelony a Madridu, nebo cesta lodí z Perpignanu přímo na Gibraltar.¹¹⁸

6. Realizace útěků sestřelených letců

6.1 Příprava letců na možnost sestřelení nad nepřátelským územím

Zůstává otázkou, do jaké míry se britské a americké vojenské složky snažily vojáky připravit na možnost, že by mohli být sestřeleni. Airey Neave tvrdí, že se Britové této přípravě věnovali, zatímco Bodson poznamenává, že dle jeho osobní zkušenosti s členy amerického letectva za druhé světové války, byli jen někteří letci seznámeni s tím co dělat, když budou sestřeleni nad nepřátelským územím.¹¹⁹

¹¹⁶ Sherri Greene Ottis, *Silent Heroes...*, 86.

¹¹⁷ Jak již jsem nejjednodušeji zmínila, pro Comet line tato charakteristika platí zhruba do doby, kdy byla Dedée zatčena a Franco se ujal hlavního vedení skupiny.

¹¹⁸ Sherri Greene Ottis, *Silent Heroes...*, mapa na neočíslované straně na začátku knihy.

¹¹⁹ Herman Bodson, *Downed Allied Airmen...*, 74.

Každopádně Neave popisuje, že letci absolvovali školení, kde byli informováni o tom, jak se po sestřelení chovat a koho kontaktovat (lékaře, učitele, protože znají situaci na daném území; vědí, na koho se obrátit a většinou mluví anglicky). Dále se neměli za žádných okolností snažit uniknout sami, místo toho jim bylo doporučováno, aby se raději pokusili obrátit odbojáře a následně bezvýhradně dodržovat pokyny od lidí, kteří mu pomáhají. Člen MI 9 shrnuje, že „instrukce...byly tak přesné, jak jen to bylo možné.“¹²⁰

Každý člen letecké posádky měl při sobě v rámci své výstroje speciální krabičku pro případ, že by se ocitl na nepřátelském území. Jednalo se o schránku obsahující tablety sladového mléka, karamelové bonbony, tvrdé bonbony, zápalky, žvýkačky, vlasec, kompas, jehlu a nit, žiletku a mýdlo, tablety na čištění vody a tablety proti únavě.¹²¹ Foot a Langley dodávají, že sestřelení letci také používali mapu vytvořenou na hedvábí, protože měla nesporné výhody oproti mapě tištěné na papír. Hedvábí se nemačkalo a při kontaktu s vodou (pokud by například parašutista přistál do vody) se nerozpíjela. Letci nosili schránku s tímto vybavením, které jim zajišťovalo zásoby po 2 až 3 dny, na vnitřní straně kombinézy, aby ji při dopadu na zem neztratili. Dále měli k dispozici kartičku s překlady frází, které by se jim mohly po přistání hodit při komunikaci s místním obyvatelstvem. Obsahovala překlady čísel do dvacítky, stovek do tisíce, dny v týdnu a fráze s žádostí o pomoc, o jídlo, o přístřeší apod. Překlady byly vyhotoveny ve čtyřech jazycích: angličtině, francouzštině, španělštině a nizozemštině. Britští letci používali tyto boxy od podzimu 1940, američtí pak od poloviny roku 1942.¹²²

K vybavení dále patřila také barevná náprsní taška s určitou částkou peněz země, nad kterou letci přelétávali a kde tedy mohli být sestřeleni. Ve žluté se nacházelo 1000 franků, 350 belgických franků a 20 nizozemských guldenů, zatímco v červené bylo 2000 franků.¹²³ Ačkoliv se MI 9 snažila, aby letci dostávali co nejužitečnější vybavu, docházelo i k situacím, kdy jejich vybava nebyla na daném území k použití.¹²⁴

¹²⁰ Airey Neave, *Saturday at M.I.9*, 65-66.

¹²¹ *Ibid.*, 176.

¹²² Michael Richard Daniell Foot a Jimmy Langley. Citováno dle Sherri Greene Ottis, *Silent Heroes...*, 45.

¹²³ *Ibid.*, 16.

¹²⁴ George Watt, *The Comet Connection...*, 46.

6.2 Realizace útěků

Po sestřelení se členové posádky často rozdělili, protože každý z nich zpravidla přistál na jiném místě. Jejich první starostí bylo vyprostit se z padáku a ten následně schovat. Pak se snažili najít místo, kde by se mohli skrýt do té doby, než naváží kontakt s někým z místních obyvatel. V tento moment hrál velkou roli terénní profil, ve kterém se nacházeli. Hornaté, lesnaté oblasti nabízely daleko více možností k úkrytu než rovinatá krajina. Když letci seskakovali s padákem, mohly si jich samozřejmě všimnout obě strany, a to jak členové a sympatizanti odboje, tak i kolaboranti a okupanti.¹²⁵

Letci potřebovali najít bezpečný úkryt, kde by překonali počáteční šok ze sestřelení a z toho, že se ocitli na nepřátelském území, aby si mohli rozmyslet další postup. Dalším důležitým faktorem, který ovlivňoval, jestli bude jejich snaha úspěšná, bylo roční období a aktuální počasí.

První setkání s místním obyvatelstvem probíhalo dvojnásobným způsobem. Buď sestřeleného pilota našli lidé, kteří mu chtěli pomoci a sami ho tedy kontaktovali, nebo se o to musel snažit sám. Letci se většinou snažili oslovit člověka, který šel sám nebo hledali osamělá stavení.¹²⁶ Během svého výcviku před odletem věděli, že pokud narazí na člověka, který mu poskytne přístřeší, neměl by po něm chtít, aby ho spojili s nějakou únikovou organizací, protože ptát se po těchto lidech vyvolávalo velké podezření, že se jedná o německého špióna, nikoliv o sestřeleného letce.¹²⁷ Proto letci vyčkávali na reakci místních. Buď měli štěstí a dostali se do rukou odbojářů, kteří jim zajistili falešné doklady a průvodce, aby se dostali přes Pyreneje do Španělska, nebo se z nepřátelského území museli dostat úplně sami.

Odbojáři si pečlivě ověřovali totožnost sestřelených letců, aby se do jejich únikové sítě nedostali nacisté. Při prvním kontaktu zjišťovali, odkud daný člověk pochází, a díky otázkám na památky, krajinu a historii jeho rodného města nebo bydliště kontrolovali, jestli mluví pravdu. Ve spolupráci s MI 9 a RAF pak k ověřování identity používali speciální dotazníky, kde letci uváděli nejen své osobní údaje, ale i informace o sestřelení a ostatních členech posádky. Odpovědi se ověřovaly přes rádiové spojení přímo s Londýnem.¹²⁸

¹²⁵ Herman Bodson, *Downed Allied Airmen...*, 76.

¹²⁶ William L. Cupp, *A Wartime Journey, Bail-Out Over Belgium World War II* (Manhattan, Kansas, Sunflower University Press, 2002), 19-20.

¹²⁷ Sherri Greene Ottis, *Silent Heroes...*, 38.

¹²⁸ Herman Bodson, *Downed Allied Airmen...*, 169-170.

Andrée de Jongh již od vzniku Comet line odmítala používání rádiového spojení s britskou MI 9. Byla proti opatření, které by mohlo narušit nezávislost její skupiny jednak z britské strany, jednak od belgické exilové vlády.¹²⁹ Rádiový kontakt byl nenahraditelný z tohoto důvodu, že členové odboje si díky němu mohli snadno ověřovat identitu letců. Zabraňoval tedy pronikání německých špiónů do odbojových struktur a tím předcházet prozrazení členů. Comet line však místo toho až do roku 1943 používala jen dotazování letců na jejich místo bydliště a jiné reálie, podle kterých ověřovala, zda-li mluví pravdu.¹³⁰

V domě, kde se voják ukrýval, dostal zpravidla civilní oblečení, aby byl co nejvíce nenápadný. Se sháněním oblečení byly velmi často potíže, protože Belgičané a Francouzi jsou spíše menší postavy ve srovnání s Brity a Američany. Ještě obtížnější pak bylo shánění bot. Členové posádky měli jen svoje letecké boty, které byly příliš těžké, aby se v nich pěšky daly překonávat dlouhé vzdálenosti. Jak již bylo zmíněno, díky rozdílné výšce vzrůstu pak bylo skoro nemožné sehnat pro letce pohodlné boty. Pro co největší míru autentičnosti se letci museli přizpůsobovat místním zvykům: nosili klobouky, čepice nebo barety podle toho, co bylo pro danou lokalitu typické. Například pokud se pohybovali na nizozemském venkově, chodili v dřevácích apod.¹³¹

Německá okupace Belgie probíhala především v duchu vydrancování země pro vlastní zásobování. Z tohoto důvodu byla potravinová situace v Belgii za druhé světové války velmi špatná. V zemi byl zaveden přidělový systém a běžné obyvatelstvo v jídle strádalo. Situace byla napjatá především ve městech. Ze vzpomínek jedné z aktivních členek odboje vyplývá, že sehnat potraviny pro letce, kteří u ní bydleli, byl nejtěžší úkol, co se péče o ně týká.¹³² O trochu lepší podmínky panovaly na vesnici, kde si farmáři dokázali vypěstovat a ukrýt i něco pro svou vlastní potřebu. Produkce z venkova putovala na černý trh, který se po dobu války stal nezbytnou součástí života prakticky každého Belgičana, který se chtěl vyhnout hladovění.¹³³

Aby se sestřelení letci mohli alespoň pokusit utéct z nepřátelského území, museli získat falešnou identitu. Obstarávání těchto dokladů měli na starost odbojáři. Každá skupina, která organizovala únikové cesty, měla na tuto činnost svého „odborníka“.

¹²⁹ Belgická exilová vláda se snažila dostat činnost Comet line pod svou kontrolu, Dedée to však razantně odmítala. Vláda to podle Ottisové brala jako její „aroganci“. I MI9 byla z jejího nesmlouvavého postoje a odmítání nabízené pomoci často nervózní. Sherri Greene Ottis, *Silent Heroes...*, 123.

¹³⁰ Ibid., 134.

¹³¹ Herman Bodson, *Downed Allied Airmen...*, 76-77.

¹³² Yvonne de Ridder Files, *The Quest for Freedom...*, 68.

¹³³ George Watt, *The Comet Connection...*, 79.

Němci často měnili své nároky na to, jak mají doklady vypadat a co mají obsahovat, právě aby zamezili možnosti jejich snadného padělání. Proto bylo pro odbojové skupiny velmi výhodné, když byly napojeny na někoho, kdo pro okupanty pracoval a měl tak přístup k těmto informacím. I Comet line fungovala tímto způsobem. Jejich specialistou na padělání dokladů byl De Greef alias Strýček.¹³⁴ De Greef pracoval pro okupační správu jako překladatel, takže měl přístup k potřebným formulářům a razítkům, navíc věděl, jak vypadají podpisy jeho nadřízených a mohl je proto snadno padělat.¹³⁵

Falšovat doklady byla práce pro profesionály, amatéři byli jen zřídka úspěšní. Foot připomíná, že kontroly dokladů byly za války časté a člověk prakticky nemohl předvídat, kdy bude muset ukázat svůj průkaz totožnosti, ani jak důkladná prohlídka bude. Dále uvádí příklad z období vlády režimu ve Vichy ve Francii, kdy občané museli mít u sebe až sedm různých dokladů. Nejenom průkaz totožnosti, ale i pracovní průkaz, potravinové lístky, kartičku, zda-li je kuřák či nikoliv, pokud bydlel v hraniční nebo pobřežní zóně, tak povolení ke vstupu do těchto oblastí, pokud se jednalo o muže, musel mít u sebe mobilizační doklady (kde sloužil, proč byl propuštěn z armády) a potvrzení od lékaře (proč není schopen nucené práce).¹³⁶

Samotné vytvoření průkazu totožnosti představovalo několik problémů. I když měl padělatel přístup do okupační administrativy, kde získal tiskopisy, známky a podpisy, stále zde zůstávala otázka, jakou totožnost na sebe má sestřelený pilot vzít? Nacisté si totiž mohli ověřit údaj o dni a místě narození. Z tohoto důvodu většina lidí, kteří měli padělané doklady, byli narozeni na místech, kde byly matriční záznamy zničeny. Jednalo se například o Amsterdam, kde se odbojářům podařilo tyto dokumenty spálit, nebo o St.Pierre v Martiniku, který byl v roce 1902 zničen výbuchem sopky.¹³⁷

Padělat doklady, obstarat oblečení a dostatek potravin byla jedna stránka problému. Největší hrozbou pro letce a pro ty, kteří se o ně starali, byly německé kontroly. Jelikož sestřelené letce čekal průjezd okupovaným územím ve vlacích, počítalo se s tím, že s Němci přijdou s největší pravděpodobností do kontaktu. Američtí a britští vojáci se od místních obyvatel lišili nejenom vzhledem, ale také ve způsobu chůze a v různých jiných návycích. To vše se dalo nějakým způsobem kontrolovat a

¹³⁴ Strýček byl manželem významné osobnosti Comet line – Tety Go. Jejich dům na francouzsko-španělské hranici se stal hlavním útočištěm pro odbojáře a letce, kteří se chystali na přechod Pyrenejí. De Greefovi byli Belgičané, kteří na jih Francie utekli při německé invazi do Belgie.

¹³⁵ Herman Bodson, *Downed Allied Airmen...*, 78.

¹³⁶ Michael Richard Daniell Foot, *Resistance...*, 96.

soustředit se na to, aby se vojáci vyhnuli gestům a chování, které by je mohlo prozradit. Co se ale nemohli za tak krátkou dobu naučit, byl jazyk a přízvuk.

Z tohoto důvodu se piloti a ostatní členové posádky snažili předstírat, že jsou hluchoněmí, aby nevzbuzovali při kontrolách podezření, proč nechtějí komunikovat. Ve Francii k tomu existovalo i speciální označení dokladů pro takto postižené osoby. Němci však po čase tento trik odhalili. Proto byla zvolena nová strategie, a to předstírat určitý druh mentálního postižení. Podle Bodsona byl tento figl úspěšný, protože „nacistický odpor ke slabomyslným osobám byl tak velký, že se jim vyhýbali, jako by byli nakažliví.“¹³⁸

Jakmile letci získali falešnou identitu, přesunovali se do větších měst, kde se v úkrytech setkávali s dalšími sestřelenými vojáky, a odtud pak společně prchali směrem do Španělska. V Belgii mezi tato shromažďovací města patřily Antverpy, Brusel a Lutych; v Nizozemsku Amsterdam a Haag, ve Francii pak Paříž, Marseille či Lyon. Samozřejmě města, kde se letci soustředili, se mohla často měnit. Vše záleželo na tom, jak se chovali nepřátelé. Úkryty musely být opravdu dobře prověřeny, protože případné prozrazení by se týkalo velkého počtu osob – nejen těch, kteří pomáhali, ale i sestřelených leteckých posádek.

Herman Bodson uvádí, podle jakých kritérií se vybíraly vhodné domy pro skrývání osob. Nejprůhodnější byly rodinné vily či residence, kde žila jenom jedna rodina. Nezbytné bylo prověřit sousedy a jejich názory na okupanty, protože oni byli ti první, kteří mohli zaregistrovat změny. Mohli si všimnout neznámých tváří, jiných zvyků v denním režimu sousedů, například čtenějších nákupu potravin apod. Letci se nejčastěji schovávali v domech, kde nežily děti, protože ty by mohly před sousedy lehce prozradit, že se u nich doma děje něco neobvyklého. Zřídka se jako úkryty využívaly hotely, ale i takové případy se našly. Život v těchto domech však nebyl pro lidi na útěku, kteří se tímto způsobem schovávali, jednoduchý. Až na výjimky nevycházeli z domu či bytu, nesměli se pohybovat kolem oken a být hluční a většinu času trávili osamoceni.¹³⁹

¹³⁷ Ibid., 97.

¹³⁸ Herman Bodson, *Downed Allied Airmen...*, 78.

¹³⁹ Ibid., 82-83.

7. Počet zachráněných osob

Podle M.R.D. Foota uteklo z okupované západní Evropy celkově 33 517 osob. Jednalo se o členy vojenských složek spadající pod Spojení státy americké nebo pod britské síly. Z toho bylo 23 208 těch, kteří utekli ze zajetí, a 10 309 se dostalo z nepřátelského území, aniž by padlo do rukou Němců. Z posledně zmiňovaného počtu bylo 3 694 důstojníků, což Foot vysvětluje právě tím, že většina z uvedených 10 309 byly sestřelené spojenecké letecké posádky.¹⁴⁰

Vzhledem k tomu, že britské archivy, které obsahují informace odpovídající na otázku, kolik lidí se díky odbojovým organizacím podařilo zachránit, nejsou přístupné, je složité zjistit přesný počet těch, kterým se podařilo z okupovaných území uprchnout. Neave i Foot a Langley ve svých knihách uvádějí přibližná čísla zachráněných osob, ale ani oni neměli do archivů přístup. Neave udává, že odbojové skupiny, které organizovaly útekové trasy na území Nizozemska, Belgie a Francie, pomohly 2962 americkým a 1975 britským členům letectva.¹⁴¹ Langley uvádí celkový počet osob 4937.¹⁴² Přesný počet je složité určit i z toho důvodu, že ne o všech osobách byly pořízeny záznamy, někteří utekli bez pomoci odbojových skupin, někteří uprchlíci mohou být naopak započítáni víckrát, protože především malé odbojové skupinky předávaly své „zásilky“ dál do rukou jiné organizace apod. Jasno není ani v tom, kdo všechno byl do sčítání těch, kteří uprchli, zahrnut. Mám tím na mysli například samotné britské agenty, kteří také využili pomoci Comet line a ostatních odbojových skupin, aby se dostali zpět do Velké Británie, nebo osob, které utíkaly, protože na okupovaném území nebyly v bezpečí.

Bodson uvádí, že samotná Comet line pomohla přes sedmi stům spojeneckým letcům, aby se nedostali do rukou nacistů. To je nejvíc ze všech odbojových organizací, které tyto aktivity vyvíjely.¹⁴³ Do Španělska se podařilo dopravit 288 letců. Konkrétně od srpna 1941 do srpna následujícího roku to bylo 36 členů britského letectva. Ve

¹⁴⁰ Michael Richard Daniell Foot, *Resistance...*, 311. Foot uvádí, že počet 23 208 osob obsahuje i zhruba deset tisíc mužů, kteří se nacházeli v táborech v Itálii v září 1943, kdy se Itálie připojila ke Spojencům.

¹⁴¹ Airey Neave, *Saturday at M.I.9*, 22.

¹⁴² Herman Bodson, *Downed Allied Airmen...*, 149.

¹⁴³ *Ibid.*, 149. Bodson na str. 149 udává přesné číslo 776 osob, ale neuvádí, jak k tomuto počtu dospěl, nebo odkud toto číslo převzal. V následujících stranách své práce uvádí jiný údaj 709 osob. Přikláním se spíše k posledně zmíněné cifře, jelikož je zdůvodněna a podrobně rozepsána, jak uvádím dále v textu.

stejném období mezi srpny 1942 a 1943 se do Španělska úspěšně dostalo 76 osob. Dalších 176 členů RAF a USAAF přešlo francouzsko-španělské hranice od srpna 1943 do června 1944. V době osvobození Bruselu se v tomto městě skrývalo 76 letců, v belgických táborech Mise Marathon čekalo na osvobození 145 mužů, ve Francii dalších 125. K tomu lze ještě připočítat 75 letců, kteří se nacházeli v Nizozemsku, kde se o ně starali členové Eva line, která s Comet line spolupracovala, a kdyby dané území nebylo osvobozeno, tak by tyto osoby převzala právě Comet line. V součtu se jedná o 709 osob, o jejichž bezpečnost se členové Comet line postarali.¹⁴⁴ Bodson dále poukazuje na to, že k počtu 709 osob by se dále mělo přičíst ještě zhruba 200 lidí, kterým Comet line pomohla, ale nejednalo se o spojenecké letce. Jak jsem již naznačila v předchozím odstavci, jednalo se o neurčený počet britských agentů, civilistů nebo uprchlíků z německých koncentračních táborů.

Edward Renière a Philippe Schutters Connart sestavili podrobný přehled letců, kterým Comet line pomohla při útěku před Němci, ale také těch, kteří při svém úniku nebyli úspěšní. Tento seznam potvrzuje počet 288 spojeneckých letců, kteří překročili francouzsko-španělské hranice, a dále ukazuje, že nejvíce letců se dostalo přes Pyreneje v roce 1943, respektive od května roku 1943. První měsíce téhož roku přepravili odbojáři jen několik málo spojeneckých pilotů, což koresponduje se zatýkáním, které Comet line postihlo ve všech třech oblastech jejího působení.¹⁴⁵

Ottisová uvádí, že Comet line pomohla 756 osobám. Z tohoto počtu podle ní bylo 688 Spojenců.¹⁴⁶ Dále však neobjasňuje, kdo je do této statistiky započítán. Ostatní zdroje, které mám k dispozici, přesný počet zachráněných letců, na kterém měli podíl členové Comet line, neuvádí. Obecně lze shrnout, že Comet line byla nejúspěšnější (pokud se týká převádění Spojenců do Španělska) v letech 1942-1943, v roce 1944 už tyto aktivity kvůli vývoji války ustávaly a odbojáři se spíše zaměřovali na podporu Mise Marathon a ochránění letců do doby, než budou jednotlivá území osvobozena.¹⁴⁷

¹⁴⁴ Ibid., 151.

¹⁴⁵ <http://www.cometeline.org/cometaviateurpasse.html> (staženo 12.4.2010).

¹⁴⁶ Sherri Greene Ottis, *Silent Heroes...*, 145.

¹⁴⁷ <http://www.cometeline.org/cometaviateurpasse.html> (staženo 12.4.2010).

8. Závěr

Comet line nebyla jedinou skupinou, která se zabývala organizováním útěků členů spojeneckých leteckých posádek. Na území zmiňovaných západoevropských států za druhé světové války působily i jiné skupiny tohoto typu. Comet line je charakteristická tím, že vedla únikové cesty výhradně po pevnině, což obnášelo i absolvování pěšího přechodu Pyrenejí. Z místa, kam se letci po seskoku dostali, byli dále přepraveni do větších nizozemských a belgických měst, odkud se poté ve skupinkách přesouvali ve směru Paříž, Bordeaux, Bayonne a dále k francouzsko-španělským hranicím. Ve Španělsku se o členy RAF a USAAF postarali příslušníci britského velvyslanectví a ambasády v zemi, kteří je pod svojí diplomatickou záštitou dopravili na vojenskou základnu na Gibraltar.

Členové Comet line zajišťovali letcům jak základní potřeby týkající se ošacení, obstarávání potravin, poskytování přístřeší a případně i lékařské péče, tak věci, které byly nezbytné k úniku. Jedná se o falešné doklady totožnosti, jízdenky na vlak či tramvaj apod. Celou trasu díky síti kontaktů a prověřených domů organizovali a po celou dobu cesty letce na jejich cestě doprovázeli až do Španělska.

Odbojová skupina založená Andrée de Jongh aktivně působila od roku 1941 do podzimu roku 1944, kdy byla území, na kterých pracovala, definitivně osvobozena Spojenci. Dlouhá doba fungování ve srovnání s podobnými organizacemi je způsobena tím, že Comet line nezakládala svou existenci na jednom vůdci. Naopak už brzy po svém vzniku si vytvořila strukturu třech hlavních sekcí (Brusel, Paříž a francouzsko-španělské hranice), kdy každá měla svého hlavního organizátora. Comet line pružně reagovala na vzrůstající počet odhalení jejích členů tím, že měnila metody svého fungování. Zavedla podrobné dotazníky, které měly ověřit identitu letců a zabránit tak, aby se do skupiny infiltroval špión. Odbojáři mezi sebou nekomunikovali přímo, vždy za pomoci prostředníka, který nosil vzkazy a zprávy. Snažili se omezit kontakty mezi odbojáři tak, aby se vzájemně neznali a aby při případném zatčení neprozradili své spolupracovníky z odboje. Postupně také měnili trasy a způsoby cestování především přes Francii, po zatýkání v roce 1943 využívali k přepravě „balíčků“ především lokální vlaky na krátké vzdálenosti, v některých případech část cesty absolvovali na kole apod. Tímto způsobem se Comet line přes všechny potíže s prozrazením a zatýkáním podařilo vytrvat ve své činnosti až do konce války.

Mezi další specifika patří nezávislost, kterou si tato odbojová organizace především na základě vlivu její zakladatelky zachovala na spojeneckých zpravodajských složkách. Dedée trvalo na tom, že Comet line je prostředek vlastního boje proti okupantům a od MI 9 žádala jen finanční pomoc s organizováním únikové trasy a záruku bezpečnosti pro letce na španělském území. Po jejím zatčení a v souvislosti s odhalením všech vůdců jednotlivých sekcí Comet line přistoupila na to, aby se do její činnosti zapojovali i agenti vyslaní z Londýna. Hlavním výsledkem kooperace se Spojenci se stala Mise Marathon. Tato akce probíhala zhruba v době spojeneckého vyloštění v Normandii v roce 1944 a měla za cíl shromáždit letce, kteří se ocitli na okupovaném území, a ochránit je do příchodu spojeneckých armád. Spojenci měli zájem na tom, aby se příslušníci letectva vraceli zpátky na Britské ostrovy z několika důvodů. Velký význam měl psychologický význam toho, že je možné uniknout z nepřátelského prostředí, roli hrály i informace, které členové posádek mohly získat během jejich nechtěného pobytu na okupovaném územím (např. kontakty a vojenské informace), a v neposlední řadě se jednalo o osoby, které prošly výcvikem a měly zkušenosti s létáním, což bylo v době války mimořádně důležité.

Comet line se stala nejúspěšnější odbojovou skupinou, která se zaměřovala na organizaci úniků z okupovaného území za druhé světové války v západní Evropě. Její prvenství spočívá v počtu zhruba devíti set osob, které se jí podařilo dostat do bezpečí.

Résumé

Odbojová organizace Comet line vznikla v reakci na německou okupaci Belgie. Její členové považovali pomoc spojeneckým sestřeleným letcům mimo jiné za formu odporu proti nepřátelům. Odbojáři členy spojeneckých leteckých posádek nejen ukrývali před Němci, zajišťovali také jejich základní potřeby jako jídlo a ošacení a aktivně organizovali jejich útěk směrem na jih Evropy. Lidé, kteří se zapojovali do činnosti Comet line, se po celou dobu svého odbojového působení vystavovali nebezpečí, že budou okupanty odhaleni a potrestáni. Přesto se zhruba tisíce odbojářů podařilo dostat do bezpečí přes osm set osob.

Comet line prošla za dobu svého působení vývojem, který především reflektoval to, jak byli Němci úspěšní v odhalování jejích aktivit. S ohrožením samotné existence Comet line se její členové rozhodli více spolupracovat s britskou stranou a také měnit fungování organizace zevnitř. Díky těmto změnám odbojová skupina působila až do osvobození Nizozemska, Belgie a Francie spojeneckými jednotkami a stala se nejúspěšnější odbojovou organizací tohoto typu v západní Evropě.

Résumé

The resistance group Comet Line formed in response to the German occupation of Belgium. Its members regarded the support of allied shot down pilots among other things, as a form of resistance against the enemies. They hid the members of allied airline crew from the Germans, they provided their basic needs like food, clothes and they organized their escapes to the south of Europe. The people who cooperated with Comet Line were at risk, they could be detected and punished by the invaders. In spite of this about one thousand of helpers managed to reach safety for over eight hundred persons.

Comet Line underwent a period of operation, development, which reflected how were the Germans successful in revealing their activities. The threat to the very existence of the Comet Line, its members decided to work more closely with the British

side, and also alter the functioning of the organization from within. These changes resistance group operated until the liberation of the Netherlands, Belgium and France by the allied forces and became the most successful organizations of this type of resistance in western Europe.

Seznam pramenů a sekundární literatury:

Prameny:

George Watt, *The Comet Connection: Escape from Hitler's Europe* (Lexington, The University Press of Kentucky, 1990)

Peter Eisner, *The Freedom Line: The Brave Men and Women Who Rescued Allied Airmen from the Nazis During World War II* (New York, HarperCollins Publishers, 2004)

William L. Cupp, *A Wartime Journey, Bail-Out Over Belgium World War II* (Manhattan, Kansas, Sunflower University Press, 2002)

Yvonne de Ridder Files, *The Quest for Freedom: Belgian Resistance in World War II* (Santa Barbara, The Narrative Press, 1991)

Sekundární literatura:

Airey Neave, *Little Cyclone* (London, Hodder and Stoughton, 1954)

Airey Neave, *Saturday at M.I.9* (London, Hodder and Stoughton, 1969)

Bob de Graaff, *Stepping Stones to Freedom, Help to Allied Airmen in The Netherlands During World War II* (Amsterdam, Geert van der Meulen, 2003)

Graham Pitchfork, *Shot down on the run: the RCAF and Commonwealth aircrews who got home from behind enemy lines, 1940-1945* (The National Archives, Dindurn, 2003)

Herman Bodson, *Downed Allied Airmen and Evasion of Capture: The Role of Local Resistance Networks in World War II* (Jefferson, McFarland & Company, Inc., Publishers, 2005)

John Keegan, *Druhá světová válka* (Praha, Beta, 1996)

Michael Richard Daniell Foot, *Resistance - An Analysis of European Resistance to Nazism 1940-1945* (London, Methuen, 1976)

Paul Arblaster, *A History of the Low Countries* (Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2005)

Peter Eisner, *The Freedom Line: The Brave Men and Women Who Rescued Allied Airmen from the Nazis During World War II* (New York, HarperCollins Publishers, 2004)

Pieter Lagrou, „Belgium“, in *Resistance in Western Europe*, ed. Bob Moore (Oxford, Berg, 2000)

Roger Motz, *Belgium Unvanquished* (London, Lindsay Drummond, 1942)

Sherri Greene Ottis, *Silent Heroes: Downed Airmen and the French Underground* (Lexington, The University Press of Kentucky, 2001)

Internetové zdroje:

<http://ck.czweb.org/cck/aktivita/konvence.html#BDII2a>

http://www.100thbg.org/mainmenus/ee/history/history_01.htm

http://www.comete-bidassoa.com/uk_1941.htm

<http://www.cometeline.org/cometaviateurpasse.html>

<http://www.cometeline.org/cometmembresmortpourlacauses.htm>

<http://www.cometeline.org/LesfonctionsdeComete.htm>

<http://www.christopherlong.co.uk/pub/rafes.html>

